

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

BAĞIMLILIK ve ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ADLİ BİLİMLER ANA BİLİM DALI

SUÇ ÖNLEME ve ANALİZİ BİLİM DALI

**ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MADDE
BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADA ÖZ-YETERLİKLERİNİN
İNCELENMESİ**

Hacer Merve MEYDANCI

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Alptekin ÇETİN

İstanbul -2019

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
BAĞIMLILIK ve ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ADLİ BİLİMLER ANA BİLİM DALI
SUÇ ÖNLEME ve ANALİZİ BİLİM DALI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MADDE
BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADA ÖZ-YETERLİKLERİNİN
İNCELENMESİ

Hacer Merve MEYDANCI

164401010

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Alptekin ÇETİN

İstanbul -2019

ETİK KURUL ONAY RAPORU

info@uskudar.edu.tr

Altunizade Mah. Haluk Türksöy Sk. No:14, 34662 Üsküdar / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 216 400 22 22 Faks: +90 216 474 12 56

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2018/984

25/11/2018

Sayın Dr.Öğr.Üyesi Alptekin ÇETİN
(Hacer Merve MEYDANCI)

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulunun 25/11/2018 tarihinde yapılan 12 No.lu toplantısında “Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığında Korumada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi” adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç.Dr.Cumhur TAŞ
Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik
Kurulu Başkanı

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 164501010
Öğrenci Adı Soyadı	: Hacer Merve Meydanlı
Anabilim Dalı	: Adli Bilimler
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üy. Alptekin Çetin
Tezin Başlığı	: Ortadoğru Öğrencilerinin Madde Bağımlılığında Korunmada ÖZ-Yeterliliklerinin İncelenmesi

Toplantı Tarihi	: 06.08.2019	Saati	: 14:00
Öğrenci Savunmaya	: ☒ Geldi		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir.			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın tez çalışması başarılı bulunarak KABUL edilmesine,			
☐ Yapılan savunma sınavı sonunda tez çalışmasının DÜZELTİLMESİNE , düzeltme için adaya ay EK SÜRE verilmesine (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonunda tezin REDEDEDİLMESİNE			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU			
İle karar verilmiştir.			
Savunmada Tezin Başlığı : ☒ Değişmedi ☐ Değişti			
Tezin Yeni Başlığı : ☐ Değişmedi			
Öğrenci Savunmaya : ☐ Gelmedi			
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ İLE REDDEDİLMİŞTİR.			

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Doc. Dr. Neylan Ziyeler	
Danışman Üye	Dr. Öğr. Üy. Alptekin Çetin	
Üye	Doc. Dr. Gülşah A. A. Uğurluoglu	
Üye	Dr. Öğr. Ü. Kaan Yılmazoğlu	
Üye	Doc. Dr. Gürbüz H. Saygı	

(Tüm durumlarda jüri üyelerinin tez değerlendirme raporları gerekir.)

Sayı No :

Tarih : 06/08/2019

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen ve Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisinin Tez Savunma Sınav Tutanağı ve eklerinin Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Not: Bu forma orijinal raporlar (bir nüsha) eklenecektir.

Prof. Dr. Serpil ATASOY
Anabilim Dalı Başkanı
(Unvanı, Adı Soyadı, İmza)

ÜÜ.FP.016 Revizyon No: 0 (08.11.2016)

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortaöğretim Öğrencilerinde Madde Bağımlılığında Korunmada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, intihal yapmadığımı ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09.09.2019

Hacer Merve MEYDANCI

TEŞEKKÜRLER

Tez hazırlama döneminin her aşamasında akademik bilgi ve danışmanlığı ile destek veren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Alptekin ÇETİN'e

Üsküdar Üniversitesi bünyesinde Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsünün kurucusu olan ve bize birçok imkân sağlayan Prof. Dr. Sevil ATASOY'a,

Araştırmanın istatistiksel analizlerinde rehberlik eden Prof. Dr. Selim KILIÇ'a,

Veri toplama sürecinde yardımları için okul müdürlerine, müdür yardımcılara, öğretmen arkadaşlarıma ve çalışmaya katılım sağlayan öğrencilerime,

Kendime inanmayı bıraktığımda bile bana inanmayı bırakmayan, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim kıymetli aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

MEYDANCI, Hacer Merve, Yüksek Lisans, İstanbul, 2019

Ortaöğretim öğrencilerinin Madde Bağımlılığında Korunmada Öz
Yeterliklerinin İncelenmesi

ÖZET

Bu çalışma ‘Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterliklerinin İncelenmesi’ amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili, Esenyurt ilçesinde bulunan ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya toplam 421 öğrenci katılmıştır. Çalışmada yer alan öğrencilerden veri elde etmek için Sosyo-demografik Veri Formu ve Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği sınırlandırılarak kullanılmıştır. Çalışma betimsel bir araştırmadır.

Bulgu sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyet, devam etmekte olduğu sınıf derecesine göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmesi de kız öğrencilerin ve 12. Sınıf öğrencilerinin öz yeterlik düzeyleri diğerlerine göre daha yüksek çıktığı görülmüştür. Aynı zamanda anne- baba birlikte yaşama durumu ve ailede psikiyatrik hastalık olma durumları da incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamış ancak ailesi birlikte yaşayan ve psikiyatrik hastalık bulunmayan katılımcıların öz yeterlik düzeylerinin diğerlerine göre yüksek çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekte kontrol sorusuna verilen yanıtlarda, katılımcıların öz yeterlik düzeylerinin zayıf olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmada, öz yeterliklerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılmasına gereksinim duyulduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: madde, bağımlılık, madde bağımlılığı, öz yeterlik

MEYDANCI, Hacer Merve, Master, İstanbul, 2019

Examination of Self-Efficacy of High School Students in the Prevention of Drug
Addiction

ABSTRACT

This study was carried out for the purpose of ‘Examination of Self-Efficacy of High School Students in the Prevention of Drug Addiction’ . The sample of the study is composed of 9, 10, 11 and 12th grade students in the district of Esenyurt, Istanbul. A total of 421 students participated in the study. Socio-demographic Data Form and Self-efficacy Scale for Substance Abuse were limited to obtain data from the students in the study. The study is descriptive.

According to the results; although there was no statistically significant difference between the participants' gender and the class level, the self-efficacy levels of the girls and 12th grade students were higher than the others. At the same time, there were no statistically significant differences in the status of their parents' co-existence and psychiatric disorders in their families. However, it was concluded that the self-efficacy levels of the participants who live with their family and have no psychiatric illness are higher than the others. In the responses to the scale control question, it was found that the self-efficacy levels of the participants were weak. As a result of the study, it is seen that studies are needed to strengthen the self-efficacy of high school students in the prevention of substance abuse.

Key Words: drug, substance, addiction, substance abuse, self-efficacy

İÇİNDEKİLER

ETİK KURUL ONAY RAPORU	i
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
TEŞEKKÜRLER	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ LİTERATÜR.....	5
1.1. ÖZ YETERLİK	5
1.2. BAĞIMLILIK.....	6
1.3. MADDE BAĞIMLILIĞI.....	7
1.4. BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERİN SINIFLANDIRILMASI	12
1.4.1. Yasal Olan Bağımlılık Yapan Maddeler	13
1.4.2. Yasal Olmayan Bağımlılık Yapıcı Maddeler	15
1.5. MADDE BAĞIMLILIĞININ NEDENLERİ/RİSK ETMENLERİ	18
1.5.1. Merak Ve Özenti	20
1.5.2. Yaş	22
1.5.3. Akran Grubunun Etkisi/Sosyal Çevre	23
1.5.4. Aile	24
1.5.5. Medyanın Etkisi.....	25
1.5.6. Kolay Ulaşılabilirlik	27
1.5.7. Bireysel Sebepler.....	27
1.6. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE ÖNLEME	28
1.6.1. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Önleme Aşamaları	29
1.6.2. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Önleme Yöntemleri	29
1.7. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE HUKUKİ DURUM	30
İKİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	37
2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	37
2.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	38

2.3. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI	38
2.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM ve SINIRLILIKLARI	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GEREÇ ve YÖNTEMLER.....	40
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	40
3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN ve ÖRNEKLEMİ	40
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	41
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI	42
3.5. VERİLERİN ANALİZİ	43
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR	44
4.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulgular	44
4.2. Katılımcıların Ebeveynlerine Göre Elde Edilen Bulgular	44
4.3. Katılımcıların Kendi ve Ailesinin Sağlığına Göre Elde Edilen Bulgular	45
4.4. Katılımcıların Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtlara Göre Elde Edilen Bulgular	45
4.5. Ölçeğin Alt Boyut ve Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular	45
4.6. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Elde Edilen Bulgular	45
4.7. Katılımcıların Devam Ettiği Sınıfa Göre Elde Edilen Bulgular	46
4.8. Katılımcıların Anne Baba Birlikte Yaşama Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular	46
4.9. Katılımcıların Ailede Psikiyatrik Hastalık Olma Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular.....	47
4.10. Öğrencilerin Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtların Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular	47
4.11. Katılımcıların Yaşı İle Ölçek Puanlarına Ait Korelasyona Göre Elde Edilen Bulgular	48
4.12. Ölçek Ve Alt Boyutlara Ait Cronbach Alfa Katsayılarına Göre Elde Edilen Bulgular	48
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA	60
ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER.....	66
KAYNAKÇA	69
EKLER.....	76
EK-1: ANKET/ARAŞTIRMA ÇALIŞMA ONAYI	76
EK-2: SOSYO DEMOGRAFİK VERİ FORMU	77
EK-3: MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADA ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ	79
EK-4: BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ BİLGİLENDİRME FORMU	81
EK-5: VELİ ONAM FORMU	82
ÖZGEÇMİŞ	83

KISALTMALAR LİSTESİ

ÇEMATEM: Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi

DAKA: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanımsal ve Sayısal El Kitabı)

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi)

KOM: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele

SAMAY-98: Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı

TBM: Türkiye Bağımlılıkla Mücadele

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TRB2: Türkiye Bölge 2 (2. Düzey Kalkınma Ajansı)

TUBİM: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UMATEM: Uçucu Madde Bağımlıları Merkezi

UNODC: United Nations Office on Drugs and Crime (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Dairesi)

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-2: Katılımcıların Ebeveynlerine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-3: . Katılımcıların Kendi ve Ailesinin Sağlığına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-4: Katılımcıların Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtlara Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-5: Ölçeğin Alt Boyut ve Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-6: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-7: Katılımcıların Devam Ettiği Sınıfa Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-8: Katılımcıların Anne Baba Birlikte Yaşama Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-9: Katılımcıların Ailede Psikiyatrik Hastalık Olma Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-10: Öğrencilerin Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtların Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-11: Katılımcıların Yaşı İle Ölçek Puanlarına Ait Korelasyona Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-12: Ölçek Ve Alt Boyutlara Ait Cronbach Alfa Katsayılarına Göre Elde Edilen Bulgular

GİRİŞ

Hayat, sürekli gelişim ve değişim evresi içinde olduğumuz bir süreçtir. Ve bu sürecin en önemli evresi ergenlik dönemidir. Çocukluktan erişkinliğe geçiş olan bu dönem, hızlı ve sürekli bir gelişimi kapsamaktadır. Bu dönemin en belirgin özellikleri, duygusal etkileşimler, hızlı değişen kararlar, çabuk kurulup bozulan ilişkiler, toplum içinde fark edilme arzusu ve dikkat çekme gibi durumlardır (Başkurt, 2003).

Vücut ve düşünce yapıları hormonların da etkileriyle hızlı gelişim göstermektedir. Ergenler bu gelişim ve değişimlere ayak uydurmakta zorluk yaşayabilirler. Ve onlar için kendilerini karmaşık hissettikleri bu dönemde, aile ve çevre tarafından anlaşılıyor olmak ergenlik döneminin zorluklarını kolay atlatabilmeleri için en önemli etmenlerden biridir (Dilbaz, 2014).

Çeşitli madde kullanımına başlama ve suça karışma durumları en fazla ergenlik döneminde görülür. Çünkü bu dönem gençlerin bağımsızlığa geçişi ve kendilerini ispatlama dönemleridir. Ailesinde yavaş yavaş uzaklaşıp akran grubu içinde kendini kanıtlamaya çalışan gençler için, grup kuralları ve kendini kabul ettirme olgusu son derece önemlidir. Eğer bu grup içinde madde kullanan bireyler varsa, genç birey ister istemez madde ile tanışmakta ve kullanmayı sürdürerek bağımlılık süreci başlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında 15-25 yaş arası bireyler Risk Grubunu oluşturmaktadır (Başkurt, 2003).

Bağımlılık yapıcı madde kullanımı, toplumu tehdit eden en önemli sorunların başında gelmektedir. Özellikle ergen ve genç yetişkinlerde daha çok rastlanılan madde kullanımı yeni karşılaşılan bir problem değildir. Ve günden güne tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Madde kullanımının pek çok nedeni vardır. Bu nedenler arasında en yaygınları; merak duygusu, sosyal çevrenin etkisi ve ailenin durumu, bağımsız bir kimlik oluşturma çabası gibi durumlar sıralanabilir (Görker, 2010).

Bağımlılığı bir bataklığa benzetecek olursak, bataklığı kurutmak için yapılan tüm çalışmalar da tedavi sürecini kapsayacaktır. Ancak süreç bataklık boyutuna gelmeden de yapılacak önlemler olmalıdır. Madde bağımlılığı ile mücadele süreçleri incelendiğinde, ‘tedavi’, ‘koruma/önleme’, ‘farkındalık oluşturma’ süreçleri karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçler bağımlılık boyutuyla çeşitlilik kazanmaktadır. Ancak mücadele sürecinde hepsinden önce ‘öz yeterlik’ olgusu da bu süreçlere dâhil edilmelidir. Çünkü ‘öz yeterlik’ bireyin sosyal hayatta karşılaştığı problemlere kendi kendine savunma mekanizması geliştirme halidir. Birey maddeyi ne kadar tanırsa tanısın, farkındalık düzeyi ne kadar yüksek olursa olsun, öz yeterlik olgusu kendisinde gelişmeyen kişiler madde ile tanışmaya daha yakındır.

Bu çalışma, özellikle ergenlik döneminde olan ortaöğretim öğrencilerinin, madde bağımlılığından korunma sürecinde öz yeterlik düzeylerini incelemeyi amaçlamaktadır. Madde bağımlılığı alanında birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Mevcut literatür incelendiğinde çalışmaların çoğunun madde bağımlılığının tedavisi ya da madde bağımlısı olmuş bireylerin farklı değişkenlerle incelenmesi üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı diğer çalışmalardan farklı olarak henüz bağımlı olmamış ya da madde ile tanışmamış bireylerde, madde ve bağımlılığa karşı öz yeterlik oluşturma önemini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma, kavramsal çerçeve bölümü, çalışmanın amaç, önem, kapsam ve sınırlıklarının belirtildiği metodoloji bölümü, veri toplama araçlarından elde edilen analizlerin ortaya koyulduğu bulgular bölümü, bulguların tartışıldığı ve yorumlandığı tartışma bölümü ve çalışmanın amacına hizmet edip etmediğinin yorumlanacağı sonuç ve öneriler bölümünden oluşmaktadır.

Çalışmaya veri sağlamak adına, çeşitli değişkenlerden oluşan sosyodemografik form ve Eker’in (2013) madde bağımlılığından korunmada geliştirdiği “Madde Bağımlılığından Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” nden yararlanılmıştır. İstanbul ili, Esenyurt ilçesinde bulunan ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilere uygulanmıştır.

Çalışmaya 421 öğrenci katılmış ancak bunlardan 84'ü ölçekleri eksik ve tutarsız yanıtladığı için çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Elde edilen bulgulara IBM SPSS versiyon 21.0 paket programı ile ulaşılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, ortanca, en küçük, en büyük, frekans, yüzde olarak verilmiştir. Değişkenlerin dağılımları, Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Değişkenlere ait gruplar arası karşılaştırmalar Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri ile gerçekleştirilmiştir. Kruskal Wallis testi ile istatistiksel olarak anlamlı farkın olup olmadığını, fark varsa hangi gruplar arasında oluştuğunu belirlemek için, posthoc Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin saptanması ise Spearman korelasyon testi ile gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel önemlilik değeri $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

Bulgu sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyet, devam etmekte olduğu sınıf derecesine göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmesi de kız öğrencilerin ve 12. Sınıf öğrencilerinin öz yeterlik düzeyleri diğerlerine göre daha yüksek çıktığı görülmektedir (Tablo-6, Tablo-7). Aynı zamanda anne- baba birlikte yaşama durumu ve ailede psikiyatrik hastalık olma durumları da incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamış ancak ailesi birlikte yaşayan ve psikiyatrik hastalık bulunmayan katılımcıların öz yeterlik düzeylerinin diğerlerine göre yüksek çıktığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo-8, Tablo-9). Ölçeğin öz yeterlik düzeylerini ölçmek için belirleyici öneme sahip olan kontrol sorusuna verilen yanıtlarda da katılımcıların öz yeterlik düzeylerinin zayıf olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bulguları tartışma bölümünde ele alınmak üzere incelendiğinde mevcut literatürde çalışmaya denk verilere ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen çalışmanın bulgularının güçlendirilmesi için daha önce yapılan çalışmaların bulguları ile karşılaştırılmıştır.

Elde edilen bulgular ve değerlendirmeler sonucunda görülmektedir ki, katılımcıların oluşturduğu ergen kitle madde bağımlılığından korunma anlamında öz

yeterlik seviyesine sahip değillerdir. Bu anlamda tanı ve tedavi çalışmalarıyla birlikte önleme faaliyetlerine ‘öz yeterlik geliştirme’ de eklenmelidir. Bu konuda başta aile olmak üzere; eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, emniyet birimleri, görsel ve yazılı medya, gençlerle ilgili çalışmalar yapan bakanlıklarla çalışmalar düzenlenmelidir.

Gençler toplumun istikbali için en önemli hazinedir. Onları bekleyen ‘bağımlılık’ sorunu ise karşılaşılabilecekleri büyük tehlikelerin başında gelmektedir. Ortaya konulan çalışmanın bu alanda yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ LİTERATÜR

1.1. ÖZ YETERLİK

Öz yeterlik kavramı, Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramında önemli yer tutmaktadır. Bandura bu kavramı, "Bireylerin belli bir işi gerçekleştirebilmeleri için gerekli fiilleri düzenleme ve yürütme gücüne ilişkin yargısı" şeklinde tanımlamaktadır (Bandura, 1977).

Yapılan başka bir tanımda, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları olaylarla ve çevreyle etkileşiminde, kendi yetkinliklerine ilişkin yargıları olarak tanımlanmaktadır (Miller, 2002).

Bireylerin kendileri için hedefler belirlemeleri, bu hedeflere ulaşmak için ne kadar çaba harcadıkları, bu hedeflere ulaşırken karşılarına çıkan zorluklarla ne kadar mücadele ettikleri ya da başarısızlıkla karşılaşılması durumunda gösterilen tepkilerin öz yeterlik inançlarını ortaya koyduğunu ifade etmektedir. İnsanların bir eyleme karşı başlangıçta sahip oldukları düşünceye göre davranış sergilemeleridir. Bu açıdan bakıldığında bireyler başarabileceğine inandıkları şeylerde yüksek başarı sağlarken, kendilerinin yetersiz olduklarını düşündükleri şeylerde ise başarı sağlayamadıkları görülmektedir (Bıkmaz Hazır, 2004).

Genel olarak yapılan tanımlar incelendiğinde, öz yeterlik bireylerin kendi yeteneklerini nasıl algıladıklarıyla ilgili bir kavramdır. İnsanların tercihlerini, çabalarını, olaylar karşısındaki duygularını, zorluklarla karşılaştıklarında nasıl mücadele ettiklerini, başarı düzeylerini etkileyen bir kavramdır. Başka bir ifade ile bireylerin kendi yeteneklerini nasıl algıladıklarını yansıtmaktadır. Kendini değerlendirebilen bireyler, bir

davranışı öğrenmek ya da bir işi gerçekleştirmek için gerekli yeterliliğe sahip olup olmadığını bildiğinde doğru kararlar verebilmektedirler. Bireyin karşılaşılabileceği zorluklarla mücadele ederken ne derece başarılı olabileceğine yönelik yargısı da öz yeterlik kavramını kapsamaktadır. Algılanan bu yeterlilik düzeyi bireyin zorluklarla karşılaştığında ulaşmak istediği hedef için ne kadar mücadele edeceğini biçimlendirmektedir. Kendini yetersiz algılayan birey zorluklarla karşılaştığında çaba harcamazken, kendini yeterli olarak algılayan birey zorluklarla karşılaştığında daha fazla çaba sarf etmektedir (Bandura, 2012).

Bireylerin öz yeterliklerinin gelişmesinde, kişilik algısı, aile, arkadaş çevresi, okul ve geçmişte yaşadıkları deneyimler etkili olmaktadır (Bandura, 2012).

1.2. BAĞIMLILIK

Bağımlılık kavramı toplumu tehdit eden en önemli problemlerden biridir. Tüm dünyanın ortak sorunu olan bağımlılık problemi, gün geçtikçe hızla yayılmakta ve daha tehlikeli boyutlar kazanmaktadır. Bu problem ile mücadele için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bir sorun ile mücadele edebilmek ve o soruna çözüm üretebilmek için en önemli adım, bu durumu iyi tanımlayabilmektir. Bağımlılık, anlam bakımından oldukça geniş bir kavramdır. Türk Dil Kurumu'nda (TDK) bu kavram, "*bağımlı olma durumu, tabiiyet, bir başka şeyle koşullanmış olma, o şeye bağlı olma durumu*" olarak tanımlanmaktadır.

Genel anlamıyla bağımlılık ise, bireylerin kullandıkları maddeleri bırakma çabasında bulunmalarına rağmen bırakamamaları, kullanım miktarının azalması beklenirken bu oranda artış gözlenmesi, maddenin tüm zararlarının bilinmesine rağmen kullanımının devam ettirilmesi ve vaktinin çoğunu kullanılan bu maddeleri arayarak geçirme durumu olarak da tanımlanmaktadır (Ögel & Erol, 2005).

Aynı zamanda bağımlılık; insanların yaşamlarında sosyal, fiziksel, ruhsal ve maddi açıdan birçok zarara sebep olmasına rağmen, istemsizce bu saplantılı durumu tekrar etme ve sürdürme, bir kişi veya nesneye karşı engellenemeyen istek hali olarak da tanımlanabilir (Uzbay, 2015).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, bağımlılık durumunun sadece davranışları değil aynı zamanda beyni de etki eden beyinsel hastalık olduğu ortaya konulmaktadır (Tarhan & Nurmedov, 2018).

Bağımlılık dendiğinde akla ilk olarak, çeşitli ilaç ya da kimyasal maddelere duyulan arzu gelmektedir. Bunun dışında; alışveriş, kumar, yeme-içme, seks, internet, oyun, duyuşsal bağımlılık gibi başka davranışsal bağımlılıklar da vardır (Uzbay, 2015). Ancak çalışmada ele alınan konu madde ve madde bağımlılığı olduğu için diğere davranışsal bağımlılık türleri üzerinde durulmayacaktır.

1.3. MADDE BAĞIMLILIĞI

Madde bağımlılığı tanımını yapmadan önce, yaygın bir şekilde kullanılan kavram sorununa değinmekte yarar vardır. Bağımlılık konusu, kapsadığı alan sebebiyle birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Bu açıdan incelediğinde madde ve madde bağımlılığı için farklı terimler kullanılmaktadır.

Madde bağımlılığıyla ilişkilendirilen birçok kavramın tam anlamıyla doğru kullanılmadığı görülmektedir. ‘Uyuşturucu’ sözcüğü madde kullanımını ifade etmek için kullanılan kavramlardan biridir. Ancak kapsam olarak bakıldığında bu kavram oldukça dar bir anlam taşımaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin uyarıcı ve uyuşturucu etkileri vardır. Alkol ve sigara bağımlılık yapıcı maddeler olmasına rağmen uyuşturucu kavramı kapsamında kullanılamaz. Bu sebeple tüm maddeler için uyuşturucu kavramını kullanmak doğru bir ifade olmamaktadır. Ancak “bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve

bağımlılığı” denildiğinde bu kavram tüm bağımlılık yapıcı maddeleri kapsamaktadır (TADOC, 2006).

Türkiye Bağımlılık İzleme Merkezince yapılan tanıtımda, uyuşturucu kavramının afyon ve afyon cinsi maddeleri kapsadığını, bu kavramın uyarıcı ve halüsinojen olarak kullanılan maddeler içinde kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Bu anlamda “uyuşturucu” kavramı yaygın kullanıma sahip olsa da, “yasadışı bağımlılık maddeleri” kavramı daha doğru bir ifade olmaktadır (TUBİM, 2012). Dünya Sağlık Örgütü ise uyuşturucu kavramının yerine madde kavramı kullanılmasının daha kapsayıcı olduğunu, bu sebeple tüm bu maddeler için madde bağımlılığı kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

Halk arasında, basın ve yayınlarda sıklıkla ‘uyuşturucu bağımlılığı’ kavramı kullanılmaktadır. Uyuşturucu kavramı günlük yaşamda yaygın olarak kullanılsa da yanlış bir kullanımdır. Bu kavramın kullanımı sadece terminolojik bir hata değildir. Uyuşturucu kavramın kullanılması aynı zamanda madde kullanımına davetiye çıkarmaktadır. Çünkü uyuşturucu madde olarak bilinen çoğu madde ilk kullanımlarında, uyuşturucu değil uyarıcı etki bırakmaktadır. Bu durumda bilimsel açıdan bakıldığında uyarıcı maddelere uyuşturucu madde demek doğru olmayan bir yaklaşımdır. Aynı zamanda uyuşturucu terimi, uyarıcı nitelikteki diğer maddelerin bağımlılık yapmayacağı yönünde bir algı oluşturmaktadır. Bu da maddeye karşı merak duygusu hâkim olan bireyler için, maddeyi deneyimlemelerine engel olan korkuyu ortadan kaldırarak madde deneme noktasında bireyleri yanıltacak sonuçlara götürmektedir. Sonuç olarak hem bilimsel anlamda hem de gençleri maddeden koruma anlamında; uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu maddeler kavramları yerine, bağımlılık yapıcı maddeler ve madde bağımlılığı terimlerini kullanmak daha doğru olacaktır (Uzbay, 2015).

Ortaya konulan örnekler incelendiğinde çalışmanın kapsamına ve konusuna ‘madde bağımlılığı’ ve ‘bağımlılık yapıcı madde’ kavramları uygun olmaktadır. Madde bağımlılığının farklı tanımları yapılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) madde bağımlılığı kavramını, bireylerde değerli olan başka unsurların yerini ve önceliğinin madde kullanımına bırakılması sendromu olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda önüne geçilmez bir gereksinim, maddeye duyulan ihtiyacın artması ve ruhsal ve fiziksel açıdan bağımlı olma durumu olarak da tanımlanmaktadır (İçli, 2013).

Başka bir tanımda, fiziksel, toplumsal ve ruhsal sorunlara yol açmasına rağmen bağımlılık yapıcı maddenin kullanımına devam edilmesi, kullanma istediğın durdurulamaması ve madde kullanılmadığı zaman yoksunluk olarak adlandırılan belirtilerin görülmesi olarak tanımlanır. Bu durumda birey, maddeyi yaşamsal fonksiyonlarını devam ettirmesi gerekli bir ihtiyaç olarak görmeye başlamaktadır (Arıkan, 2012).

Farmakolojik açıdan incelendiğinde; ilaç olarak adlandırılan maddelerin beyni etkileyerek kullanan kişilere keyif vermesi ya da yoksunluk durumunda oluşan huzursuzluğu gidermek için rutin bir şekilde madde kullanma isteğinin oluşması olarak ifade edilen bir beyin hastalığıdır (Uzbay & Yüksel, 2003).

Tarhan ve Nurmedov madde bağımlılığın, “Zararlı sonuçları olan, bağımlının ruhsal ve bedensel sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir hastalıktır.” şeklinde tanımlamışlardır (Tarhan & Nurmedov, Bağımlılık, 2011).

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılan tanımda ise madde bağımlılığı, bağımlılık yapan maddelerin vücuda farklı yöntemlerle alınması sonucu oluşan bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı 2003 Yılı Raporu, 2004).

“Bir madde ya da ilacın amacı dışında ve fazla miktarda kullanılmasına ‘drug abuse yani madde bağımlılığı’ denmektedir” (MEM, 2007). Bağımlılığı tanımlarken de değinildiği gibi bu süreç sonunda oluşan arayış ve düşünceye engel olamama durumu bağımlılık sürecini başlatmaktadır. Bireyin hissettiği sahte iyi oluş hali, beraberinde

sorunlar meydana getirmesine rağmen madde arayışını sürdürmesine ve bu durumu durduramamasına sebep olmaktadır. Bu süreç, kullanılan maddeye ve madde miktarına göre değişiklik göstermektedir (TBMM, 2008).

Ortaya konan örneklerde de belirtildiği üzere bağımlılık davranışları ve beyni etkileyen bir hastalık olarak kabul edilebilir. Her hastalıkta olduğu gibi bu hastalığın da tedavi edilebilir boyutu vardır. Ancak tedaviden önce hastalığın boyutları ve oluşumunda etkili olan biyolojik, sosyal ve psikolojik etmenler teşhis edilmelidir.

Kişi bir defa kullanmayla hemen bağımlı olacak diye bir kaide yoktur. Bağımlılık, süreç sonunda gelişen bir durumdur. Bağımlılık durumu oluşana kadar birey belli aşamalardan geçer. Süreç ilk olarak merak ile tetiklenen deneme amacı ile kullanım olarak başlar. Daha sonra sosyal ortamda kullanma ve beraberinde gelişen bağımlılık süreci başlamaktadır. Bireyin hayatına girmeden önce hiçbir anlam ifade etmeyen bu bağımlılık yapıcı maddeler, süreç içinde hissettirdiği keyif verici özellikler sebebiyle; tüm olumsuz etkilerine rağmen kullanılmaya başlanır.

Madde kullanan herkes madde bağımlısı olarak değerlendirilemez. Madde bağımlılığı tanısı için belirli ölçütlerin olması gerekmektedir. DSM-V’te belirtilen ölçütlerden en az ikisinin bulunması, bağımlılık tanısı koyabilmek için yeterlidir.

1. Beklenilenden daha yüksek oranda ve uzun süreli kullanım,
2. Madde kullanımını kontrol altında tutmak ya da bırakmak istemesine rağmen çabalarının sonuç vermemesi
3. Maddeye ulaşmak, kullanmak ya da kurtulmak için çok fazla zaman harcamak,
4. Madde kullanma durumuna karşı yoğun istek duyma ya da kendini zorlanmış hissetme,
5. Sosyal hayatında tekrar eden madde kullanımını sonrası sorumluluklarını aksatma, yerine getirememesi durumu,
6. Tüm olumsuz etkilerine rağmen madde kullanımını sürdürme,

7. Madde kullanımını sebebiyle sosyal hayattan soyutlanma ya da rutin işlerin bırakılması,
8. Kendisini tehlikeye sokacak durumlarda bile madde kullanımını sürdürme,
9. Bedensel ya da ruhsal etkileri bilindiği halde madde kullanımını bırakamama,
10. Maddeye karşı tolerans gelişmiş olması,
 - İstenen etkinin ortaya çıkması için artan madde gereksinimi
 - Aynı miktarda maddenin sürekli kullanımı sonucu etkisinin azalması
11. Yoksunluk belirtileri (Bulantı, uykusuzluk, kusma, sinirlilik, bunaltı, huzursuzluk, saldırganlık, ishal, terleme, titreme, kas sızıları, ateş vb.). Her madde yoksunluk belirtisi göstermez (Köroğlu E. , 2014)

Genel olarak özetlemek gerekirse tüm bu tanımlara baktığımızda hepsinin ana fikri doğrudan madde kullanımını, madde kullanmanın denge bozucu bir yapısının olduğunu, davranışlarında çeşitli farklılıklara sebep olduğunu ve maddeyle etkileşim süreci sonrasında bu maddelere bağlı kalınacağını vurgulamaktadır.

Yapılan araştırmalar, bağımlılığın gelişebilmesi için madde ile bir şekilde tanışma olması gerektiğini belirtmektedir. Madde alımının sürdüğü zaman diliminde beyin hücrelerinin işlevlerinde belli farklılaşmalar meydana gelir. Bu farklılaşmalar bireylerin maddeyle tekrar karşılaşmalarına sebep olur. Bu karşılaşma ve farklılaşma süreci bağımlılığın geliştiğini ortaya koymaktadır. Bireyler farkı sebeplerden dolayı madde kullanmaya yönelebilirler. Çoğu zaman merak ile bağlayan madde kullanımı beraberinde bağımlılığı getirir. Başlangıçta az miktarda ve keyif için kullanılan madde, süreç içinde hayatın merkezi haline gelir. Bireyler vaktinin çoğunu madde bulmak ya da kullanmak için harcar. Sosyal çevresini, iş hayatını, okul hayatını madde kullanma ve temin etme üzerine kurular. Bunlarla birlikte sosyal çevresi ile olan ilişki ve iletişimde de madde kullanımına bağlı kopukluklar meydana gelir. Bu da yalnızlaşan bireylerin madde kullanım oranlarında artışa sebep olur.

Ancak her madde kullanan bireyin davranışlarında aynı değişiklikler meydana gelmez. Genel olarak bireyler maddenin oluşturduğu olumsuz sonuçları bilmelerine rağmen, madde kullanımını sürdürürler. Bireylerde bu kullanıma bağlı olarak davranışlarında değişimler ve sosyal hayata uyum sorunları gözlemlenmeye başlanır. Madde kullanan kişi evde, okulda, işte kendisinden beklenen görevleri yerine getiremez. Sık sık derse gitmez, işe geç kalır, izin alır, hatta buna bağlı nedenlerle işinden veya okulundan atılır.

Tüm bunlarla birlikte bağımlı birey hayatını madde kullanma ve temin etme odaklı yaşayacağından; aile ilişkilerinin azalması ya da aile içi ilişkilerde sorunların yaşanması, yalnız zaman geçirme gereksinimi, madde arayışı sebebiyle sosyal çevresinin değişimi ve sosyal yaşantının olumsuz etkilenmesi, başarı durumunun düşmesi ve beraberinden izlenen okul devamsızlık problemleri artabilir. Davranışsal olarak bu tutumlar gözlemlenirken ruhsal olarak da ani duygu değişimleri, yoğunlaşma bozuklukları, hafıza problemleri, yorgunluk, gözlerde kanlanma, uykusuzluk vb. durumlar yaşanabilir” (Tarhan & Nurmedov, Bağımlılık, 2011).

1.4. BAĞIMLILIK YAPAN MADDELERİN SINIFLANDIRILMASI

Bağımlılık olgusu farklı alanları kapsayan bir kavramdır. Dolayısıyla bu farklılıklar sınıflandırmayı da çeşitlendirmektedir. Yapılan araştırmalar bağımlılık yapıcı maddeleri, maddelerin farmakolojik ya da kimyasal yapısına, kullanım esnasında oluşan psikolojik ve fiziksel etkilerine, bağımlılığın oluşma hızı ve şiddetine, kullanılan maddenin üretim şekline ve oluşturduğu etkisine göre sınıflandırmaktadır.

Bağımlılık yapan maddeleri belirtilen alt başlıklar şeklinde sınıflandırmak doğru bir yaklaşım olabilir. Ancak yapılan çalışmalar göstermektedir ki, tüm bu sınıflandırmalar bağımlılığa yüklenen anlam çeşitliliği doğrultusunda yetersiz ya da eksik kalmaktadır. Bu çalışma ‘Suç Önleme ve Analizi Anabilim Dalı’ alanında gerçekleştirildiğinden, bağımlılık yapıcı maddelerin sınıflandırılması iki alt başlık şeklinde incelenecektir. Bu

başlıklar; “ Yasal Olan ve Bağımlılık Yapan Maddeler”, “ Yasal Olmayan ve Bağımlılık Yapan Maddeler” şeklinde ele alınacaktır.

1.4.1. Yasal Olan Bağımlılık Yapan Maddeler

Bağımlılık yapan bazı maddeler yasal madde sınıfında nitelendirilmektedir. Alkol, sigara, yapıştırıcı ve çözücü maddeler, kafein gibi maddeler içermektedir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Dairesi (UNODC) hazırladığı raporda, bağımlılıkla mücadele kapsamında devletler, ‘yasal olmayan’ bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili çalışmalar yaparken, ‘yasal olan’ bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının; yasal olmayanlara oranla daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bu tüketim oranının fazla olmasının en büyük sebebi yasal olan bağımlılık yapıcı maddelerin maliyetinin düşük olması ve kolay ulaşılabilir olmasından kaynaklanmaktadır.

1.4.1.1. Sigara/Tütün

Sigara ve tütün bağımlılık yapan maddeler arasında en çok kullanılan maddelerdendir. Tütünün içindeki nikotin maddesi bağımlılığa sebep olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, günde bir defa sigara veya tütün ürünlerini tüketen bireyleri ‘düzenli içici’ olarak tanımlamaktadır. Yapılan araştırmalarda %51 oranla erkeklerin, kadınlardan daha çok sigara tükettikleri belirlenmiştir (Bilgel, 2002).

Sigara bağımlılık yapıcı maddeler içinde en zararsız gibi algılansa da, sigara kullanmayı bırakan bireylerin %70’ine yakını, üç ay içinde tekrar sigara kullanımına başlamaktadır. Yapılan araştırmalar, sigaranın bağımlılık yapıcı özelliği dışında birçok hastalığa da sebep olduğunu ve sigara kullanımının ölüm nedenleri arasında ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü’nün Uluslararası Hastalık Sınıflaması ve Amerikan Psikiyatri Birliği’nin Tanı ve Dstatistik El Kitabı sınıflandırılmasında da tütün kullanımı hastalık olarak tanımlanmış ve kodlanmıştır (Coşar, Şahin, Arıkan, & Işık, 1966).

1.4.1.2. Alkol

Alkol bağımlılık yapan maddeler arasında yaygın kullanılmaktadır. Fakat kullanım açısından yasal kabul edildiği için, alkol tüketen bireyler tüketim hususunda tehlikelerini göz ardı etmektedirler. Bütün bağımlılık yapıcı maddelerde olduğu gibi, alkol de fiziksel ve ruhsal bazı hastalıkları beraberinde getirmektedir. Bireyler bedensel ve ruhsal sıkıntılarını gidermek için alkole başvurduklarında, bağımlılık süreci de beraberinde gelmektedir. Ve bununla birlikte bireylerin otokontrolleri ortadan kalkar. İstem dışı alkol tüketme isteği oluşur.

Aynı zamanda alkol kullanımı, insan sağlığını etkilemesiyle kalmayıp, toplumun en temel yapı taşı olan aile huzurunu ve toplumun refah seviyesini de olumsuz etkileyen kötü bir alışkanlıktır. Tüm bağımlılık yapıcı maddelerde olduğu gibi alkol de beyin fonksiyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Alkolün beyne etkilerinden sonra bireylerin yaşamsal faaliyetlerine büyük oranda zarar vermektedir. Alkol kullanan bireylerde algılama, uyum sağlama, zekâ fonksiyonlarında gerilik, akıl yürütememe ve mantıklı düşünememe gibi davranışlar görülmektedir.

1.4.1.3. Kafein

Kafein, yiyecek içecek sektöründe çok yaygın olarak kullanılan bir maddedir. Sosyal hayatın bir parçası olarak alışkanlıklar arasında yerini alan kafein maddesi, genellikle kahve, kola, çay ve kakaoda bulunmaktadır (Pendergrast, 1999).

Kafein sinir sistemini uyaran bir kimyasaldır. Kısa sürede hissedilen etkileri, uyanık ve dinç olma hali, vücut enerji seviyesini artması, keyif duygusu ve rahatlık hissinde artış meydana getirmektedir. Ve bu maddenin vücuttan atılışı uzun bir süreçtir. Alınan dozun yarısı altı saat içinde vücuttan atılmaktadır. Kafein alındığı andan itibaren vücut stres anında gösterdiği; nabızda artış, kas hareketlerinde yavaşlama el ve ayaklarda soğuma gibi reaksiyonlar gösterir. Ancak bu miktar arttığında; uykusuzluk, sinir, titreme ve endişe durumlarını beraberinde getirmektedir. Kişiden kişiye değişen bu durumlar bazen anksiyete ve depresyona sebep olabilmektedir (Şentürk, 2001).

1.4.1.4. Uçucu Maddeler

Uçucu maddeler yaygın kullanıma sahip oldukları için maliyet yönünden düşüktür. Bu sebepten dolayı kullanımı yaygın olan yasal bağımlılık yapıcı maddeler grubundadır. Bu madde grubuna; boyalar, boya işlerinde kullanılan tiner, benzin, yapıştırıcı özelliği gören; Bali, UHU; temizlik ve kozmetik sektöründe kullanılan aseton, çamaşır suyu, sprey, tıbbi alanda kullanılan; anestetik gazlar, eter ya da farklı amaçlarla kullanılan gazlar girmektedir.

Halk arasında, uçucu maddeleri sokakta yaşayan insanların kullandığı yaygın bir görüş olsa da yapılan araştırmalar, bu maddelerin ekonomik ve ulaşılabilirlik açısından her yaş düzeyinden bireyin kolay erişebileceği maddeler olduğunu ortaya koymaktadır.

Uçucu madde kullanan bireylerde genelde, mutluluk, sakinlik duyguları ve hayal görme gibi durumlarla karşılaşılabilir. Aynı zamanda madde etkisinde olan bireylerde sarhoşluk hali, rutin fiziksel aktiviteleri gerçekleştirilememesi, denge bozuklukları, hafıza güçlüğü gibi durumlar görülmektedir. Aynı zamanda uçucu madde kullanan bireylerde saldırgan davranışlar ve ani ölümler de gözlemlenmektedir. Uçucu maddeler yasal olmaları ve kolay erişilebilir olmaları sebebiyle zararları az gibi algılsa da, bağımlılık anlamında ciddi tehlike oluşturmaktadır. Ve diğer bağımlılık yapan maddelere geçişte tehlikeli bir basamaktır.

1.4.2. Yasal Olmayan Bağımlılık Yapıcı Maddeler

1.4.2.1. Esrar

Yasadışı bağımlılık yapan maddelerin içinde en yaygın kullanılanı esrardır. Halk arasında esrarın ot olduğu, bir bitkinin de tehlikeli olmayacağı görüşü yaygındır. Ancak esrar bağımlılık anlamında geçiş maddesidir. Bünyesi esrar ile tanışmış bir birey, daha sonra diğer maddeleri de kolaylıkla kullanmaya başlayabilmektedir.

Esrar kullanan bireylerde genelde tüketimden sonra aşırı rahatlık, gevşeme, konuşkanlık, refleks bozuklukları görülmektedir. Esrar kullanıldıktan sonra vücuttan hemen atılan bir madde değildir. Bu yüzden kullanılması diğer maddelere oranla kişinin hayatını önemli ölçüde etkileyen bir maddedir. Aynı zamanda yapılan araştırmalar, esrar kullanan bireylerde psikoz denilen kuşkuculuğun görülebileceği ve beraberinde şizofreni belirtilerinin görüleceği ortaya konulmaktadır (BATEM, 2019)

1.4.2.2. Kokain

Kokain, beyaz renkte ve toz halinde bulunan bir maddedir. Ekonomik açıdan yüksek olan bu madde, genelde burundan, dumanını soluma yoluyla kullanılmaktadır. Diğer maddelere göre bağımlılık yapma oranı oldukça yüksektir. Bireylerin bağımlı olabilmesi için kokainle tek bir defa tanışmış olmaları yeterlidir. Etkisi kısa süren bu maddenin etkileri sonlanınca yoksunluk belirtileri ortaya çıkar. Bu durumda madde kullanan bireyde halsizlik, uyku hali, mutsuzluk gibi belirtiler gözlemlenebilir.

1.4.2.3. Eroin

Eroin, açık kahverengi toz halinde satılan bir maddedir. Bu maddenin saflık derecesi arttıkça rengi beyazlaşmaya başlar. Kokain gibi burun yolu ile kullanılması yaygındır.

1-2 hafta süre ile düzenli kullanıldığında bağımlılık oluşturur. Bünyesi zayıf bireylerde bu durum ilk kullanım ile de gerçekleşebilmektedir. Eroinin yüksek dozda kullanılması ölümcül tehlikelere yol açmaktadır. Eroin kullanan bireylerde, göz bebeklerinde küçülme, sıcaklık hissetme, solunumun yavaşlaması, yüzde kızarıklık, konuşma reflekslerinin yavaşlaması gibi belirtiler görülmektedir. Aynı zamanda maddenin enjektör ile kullanımı sonucunda AIDS, Hepatit gibi hastalıklar bulaşmaktadır. 6-8 saat içinde etkisinin yitiren eroinin yoksunluk belirtileri ortaya çıkar. Eroin kullanan bireyler bu yoksunluk belirtisini giderebilmek için altı saatte bir eroin kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

1.4.2.4. Ecstasy

Ecstasy, çeşitli renklerde kapsül ya da tablet olarak satılan bir maddedir. Yirmi dakikada etkisini gösteren bu madde kullanan bireylerde aşırı enerji artışı, hareketlerde tutarsızlık, karşı cinse yakınlık hissi ve algılarda artış durumu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu maddeye bağımlı olan kişilerde paranoya gözlemlenmektedir. Ecstasy kullanan bireylerde gözlemlenen aşırı hareketlilik durumu, bireylerde hareket durumundan dolayı su kaybına sebep olmaktadır. Dolayısıyla böbreklere doğrudan zarar veren bir etkisi olmaktadır (BATEM, 2019)

1.4.2.5. Amfetaminler

Toz veya hap şeklinde bulunan amfetaminler, ağız, burun ya da damar yoluyla kullanılmaktadırlar. Bu maddeler yasal olarak kullanılmamasına rağmen tıbbi alanda bazı ilaçlarda kullanılmaktadır.

Amfetaminler uyarıcı, keyif verici, zihin açıcı, performans artırıcı etkileri sebebiyle tercih edilmektedir. Genelde uzun yola çıkan şoförler, yoğun mesai çalışan elemanlar ve sınavlara hazırlanan öğrenciler tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Amfetamin kullanan bireylerde şizofreni belirtileri gözlemlenmektedir. Maddenin yoksunluğunda, mutsuzluk, hareketlerde güçlük, kâbus görme durumları, uyku hali, mide krampları görülmektedir.

1.4.2.6. Liserjik Asit Dietilamid-LSD (Lysergic Acid Diethylamide)

Yaygın kullanılan adıyla LSD olarak bilinen madde, çavdarmahmuz denilen bitkiden elde edilmektedir. Bu madde beyaz, tatsız ve kokusuz olarak toz ya da sıvı halde çeşitli maddelere emdirilerek bulunur. Küçük kâğıtlar üzerine emdirilen maddeler, ağızdan yutarak ya da dilaltında emdirilerek kullanılmaktadır.

LSD kullanan kişilerde hayal görme, olmayan şeyleri gerçekmiş görme ve duyma gibi algılamalara sebep olmaktadır. Bu özelliğiyle halüsinojen maddeler grubunda yer almaktadır.

LSD kullanan bünyeye göre farklı etkiler bırakmaktadır. En belirgin etkisi; göz bebeklerinde irileşme görülmesidir. Aynı zamanda kan basıncında artma, ağızda kuruluk hissi, iştahsızlık, uyku problemi ve kontrolsüz gülmeler görülmektedir. Duygularda çok hızlı değişimler meydana gelir. LSD kullanım miktarının ileri boyutlara taşınması halinde bireyler, dehşet verici duygulara kapılır, delirme ve ölüm korkusu hissederler. Bu süreç sonunda bireylerde intihar girişimleri meydana gelebilmektedir.

Bu maddeler dışında başka yasal olmayan bağımlılık yapıcı maddeler de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada yaygın kullanılan başlıklar ele alınmıştır.

1.5. MADDE BAĞIMLILIĞININ NEDENLERİ/RİSK ETMENLERİ

Bir problemle mücadele edebilmek için öncelikle o problemi teşkil eden nedenleri bilmek gerekmektedir. Çağımızın en büyük sorunu olan madde kullanımı ve bağımlılığı için tek bir sebepten bahsetmek oldukça güçtür. Bağımlılığın nedeni olarak birçok etkenden söz etmek mümkündür. Bunların başında en yaygın olan nedenler; merak duygusu ve akran etkisi olduğu bilinmektedir (Gövebakan & Duyan, 2015).

Merak ve akran etkisinin yanı sıra, bireyi madde kullanmaya iten sebeplerin içinde kişisel faktörler, maddeyi ve etkisini bilmemeden kaynaklanan etkenler, biyolojik sebepler, bireyin sosyo ekonomik özellikleri ve aile yapısı etkisinin de büyük olduğu söylenmektedir (Öztürk & Uluşahin, 2018).

Yapılan çalışmalardan yola çıkarak bağımlılığın nedenlerini genel olarak üç başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar; birey, çevre ve maddelerdir. Bu üç unsurun birbirleriyle negatif etkileşimi madde bağımlılığını beraberinde getirmektedir. Bağımlılık sürecinde birincil etmen; yalnızlık, korku, stres, depresyon, üzüntü, başarısızlık gibi

duygularla karşılaşp üstesinden gelemeyen bireyin kendisidir. İkincil etmen; bireyin hayatını olumlu ya da olumsuz yönden etkileyen aile, arkadaş, akraba, eğitim ve iş hayatı çevresindeki sosyal çevresidir. Üçüncül etmen ise; maddeyi elde etme süreci ve kullanma sürecini kapsayan maddenin kendisidir.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Araştırma Merkezi, bağımlılık yapıcı madde kullanım nedenlerine dayalı bir çalışma yapmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlarında, uyuşturucu madde kullanmaya başlama nedenleri şöyle oranlanmıştır:

Katılımcıların % 22'si merak ve özentisi, % 17'si arkadaş ısrarı, teşviki, % 16'sı bunalımdan kurtulmak için, % 8'si aile sorunları nedeniyle, % 6'sı arkadaş çevresine uyum sağlamak için, % 5'i yalnızlığı gidermek, % 5'i eğlenmek, eğlenceli çevreye katılmak, % 5'i kişisel sorunlar nedeniyle, % 4'ü farkında olmadan, tuzağa düşürülerek, % 3'ü kolay bulunduğu için, % 2'si sağlık sorununa çare olmak, sevgili ısrarı, teşviki, radyo, TV, basın ve diğer nedenler şeklinde yanıtlamışlardır.

Özellikle ergenlik döneminde madde kullanımı, birbirini izleyen dört farklı evreden oluşur. Bu evreler arası geçiş bireyin psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik özelliklerine göre farklılık gösterir.

Deneyisel kullanım, maddenin denenmesi ile bireyde ortaya çıkan duygu durum değişikliklerinin öğrenildiği ve madde ile ilgili denemelerin yapıldığı evredir. Bu evre genellikle diğer evrelere geçişte zemin oluşturur.

İkinci evre sosyal kullanım evresidir. Birey, madde kullanımı ile kendinde meydana gelen duygu durum değişikliklerini öğrendikten sonra, sosyal ortamlarda maddeyi kullanmaya başlar. Sosyal içicilik olarak da bilinen bu evrede birey, madde kullanımına, öğrendiği sosyal çevrede devam eder ve bağımlılık gelişir.

Operasyonel kullanım evresi ise iki kullanım amacını aynı anda barındırır. Bunlardan birincisi zevk alıcı kullanım, diğeri ise tedavi amaçlı kullanımdır. Neşelenmek, eğlenmek, kendini güçlü hissetmek için madde kullanıyor ise zevk alıcı; rahatsız olunan

duygu veya olaylardan kaçmak için madde kullanıyor ise tedavi edici kullanımdır. Bu evrede madde hem zevk alıcı hem de tedavi edici olarak kullanılabilir ve kişide fiziksel ve ruhsal sorunlara yol açmasına rağmen kullanım devam ettiği için, kötüye kullanım başlamıştır.

En son aşama olan bağımlı kullanım evresi ise madde kullanımının, artık bağımlılığa dönüştüğü ve bireyin madde üstündeki kontrolünün ortadan kalktığı evre olarak bilinir (Tamar, Ögel, & Çakmak, 1997).

Bağımlılığa neden olan etkenleri özetlemek gerekirse; arkadaş çevresinin bağımlılardan oluşması, psikolojik ve duygusal sorunlar, geçmişte yaşadığı travmatik olayları unutmama isteği, madde kullanarak sorunlarla başa çıkma düşüncesi, gelişim dönemlerinde sağlıklı bir kimlik oluşturamama, aile içi baskıcı ve olumsuz tutumlar, şiddet, çatışma ve aile bireylerinde madde kullanan kişilerin bulunması, akademik başarının düşük olması, şehirleşme ile birlikte gerçekleşen yaşamsal problemler, işsizlik ve sosyo ekonomik düzeyi düşük bir bölgede yaşamak, maddeye kolay ulaşmak gibi etkenleri sıralamak mümkündür.

ÇEMATEM'in yaptığı araştırmada, gençlerin uyuşturucu maddeyi daha çok eğlence amaçlı tükettikleri belirtilmektedir (KOM, 2003).

1.5.1. Merak Ve Özenti

Epiktetos'un "Bir insanın bildiğini sandığı şeyi öğrenmesi imkânsızdır." Sözü madde kullanım nedenleri arasındaki merak olgusunu özetlemektedir. Bağımlılar, genelde bilinmeyene ulaşmak için madde kullanmaktadır. Bilineni öğrenmeden bilinmeyene ulaşma çabası içine girerler. Gençler için gizli olan, ulaşılmaz olan her zaman daha dikkat çekici ve merak uyandırıcı hale gelmektedir. Bu da bireyleri madde kullanma ya da maddeyle tanışma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Oysaki bağımlılık, bağımlılık süreci ve bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili yeterli bilgilendirmeler yapılırsa, bireyler tehlikeleri ve zarar etkenlerinin farkında olacaklardır. Böylelikle kontrol

edilemeyen merak duyguları yerini farkındalık ve öz-yeterliği yüksek bireylere bırakacaktır.

Madde kullanımı, merak ve korku duygularıyla bağlantılıdır. Denemeler, rutin kullanımı; rutin kullanım da bağımlılığı tetikleyen zincirleme bir süreç olduğu bilinmektedir (EMCDDA, 2010). Bu durum gençleri tehdit eden problemlerin başında gelmektedir. Medyada her geçen gün madde kullanımına bağlı ölüm haberleri aktarılmaktadır (Yıldırım, 1997). Bireyde bağımlılık yapıcı madde ile tanışmadan önce yani denemeden önce maddenin etkilerine karşı bir korku mevcuttur. Merakın bu korkuya yenilmesiyle birlikte ilk madde deneyimi gerçekleşmiş olur. Özellikle gençlerin merakla başladığı madde kullanımı süreç içinde bağımlılığa dönüşür. Madde kullanmaya başlayan bireyler, süreç içinde maddeyi elde edebilmek için çekinmeden suç işlemekte ve bu duruma arkadaş çevresini de sürüklemektedirler (KOM, 2003).

Yapılan araştırmalarda bireyi madde kullanmaya iten sebeplerin başında merak unsuru gelmektedir. Ulusal Nörolojik Bilimler Kongresinde, madde bağımlılığının nedenleri incelendiğinde; % 39.7 oranında merak duygusu, % 10.2 oranında eğlenme arzusu, %13.9 oranında problemleriyle baş edebilmek için bağımlılık yapıcı maddeye yöneldikleri sonucuna ulaşılmıştır (Tuncer, Beyazyürek, & Karamustafaoğlu, 1998). Aynı zamanda Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından yapılan araştırmada da, bağımlılar madde kullanım nedenleri arasında %40,5 ile merak etkisini belirtmişlerdir.

Gençler, ergenlik dönemiyle birlikte kimlik gelişimleri gerçekleşmekte ve çeşitli toplumsal rollere bürünmektedirler. Bu rollerin beraberinde getirdiği değişiklikler bireyde kaygı ve isyan duygularını açığa çıkarmaktadır. Bu duygularla birlikte açığa çıkan boşluğu madde ile dolduran bireyler, bağımlılığa bir adım attıklarını fark edememektedirler. Genç bireyler bulunduğu grupta alaya alınmamak, gruptan dışlanmamak ve kabul görmek için madde kullanımını sürdürmektedir. Çoğu zaman bu kullanım merakla birlikte özentili davranışlardan da kaynaklanmaktadır. İçinde bulunduğu yaş dönemi sebebiyle aileden kopan genç, arkadaş çevresinde davranışları popüler olarak kabul edilen kişi/kişileri kendine rol model almakta, özenilen davranışının toplumsal karşılığı yanlış bile olsa bu durum göz ardı edilmektedir.

Bu süreçte yapılması gereken en doğru davranış, gençlere madde bağımlılığı ve kullanılan maddeler hakkında bilgi düzeylerini katkı sağlamaktır. Böylelikle madde bağımlılığı konusunda bilgi sahibi olan bireyin maddeye karşı merakı ve deneme eğiliminde bulunmayacaktır. Aynı zamanda kimlik arayışı döneminde olan genç bireylerin, aileden kopuş süreçlerinde onlara anlayışlı davranılmalıdır. Süreç içinde baskıcı ve sorgulayıcı ebeveyn tutumları da bireyleri arkadaş ortamına ve o ortamlardaki kabul görmüş özentili davranışlara sürüklemektedir.

1.5.2. Yaş

İnsan sürekli olarak gelişmekte ve değişmektedir. Bu değişim ve gelişim süreçlerinin en önemli aşaması ergenlik dönemidir. Bu dönem bireylerin fiziksel ve duygusal anlamda en hızlı değişim gösterdikleri dönemdir. Birey içinde bulunduğu hızlı değişime ayak uydurmak için çevresinde olup bitenlere tutarsız tepkiler göstermektedir. Sosyal ilişkilerinde kolay kurulan ve bozulan arkadaşlık ilişkileri, duygusal anlamda aşırı mutluluk ya da depresyon halleri, toplumda fark edilebilme çabası, dikkat çekme gibi durumlar bu dönemin en belirgin özelliklerindedir (Başkurt, 2003).

Özellikle ergen ve genç yetişkinlerde; sınırları aşma, asilik, çevresinde fark edilme arzusu, gruptan dışlanmamak için uyum sağlama, akran çevresinin etkisinde kalma ya da zorbalığa maruz kalma gibi nedenlerle maddeyle tanışılmakta ve süreç içinde bağımlılık gelişmektedir (TBM, 2015).

Ergenlik dönemi gençler için kimlik arayışı içinde oldukları hassas bir dönemdir. Ve bu süreç içinde kendilerinden emin ve memnun değillerdir. Bu kimlik arayışı durumu kendi iç dünyalarında çeşitli çatışmaları beraberinde getirir. Ericsson bu çatışmaları; cinsel kimliği kanıtlama, toplumdaki konumunu bulma, mevcut ideolojiler arasında kendi değer yargılarını oluşturma şeklinde gruplandırmıştır (Öztürk, 2002).

“Ergenlik dönemi değişimin çok hızlı olduğu ve hormonların da etkisiyle vücut ve düşünce yapısının da hızla değişim gösterdiği dönemdir. Birey bu döneme adapte olurken anlaşılacak ve saygı görmek ister. İşte bu süreçte ebeveynleri ve sosyal çevresi

tarafından kabul görme ve anlaşılan gençler, birçok alanda daha az problem yaşamaktadır. Bu sebeple yaş olgusu madde bağımlılığı nedenleri arasında ciddi bir yer tutmaktadır. Çünkü aile ve çevresi tarafından kabul görmeyen ya da ideolojileri benimsenmeyen, kendini bir gruba ait hissetmeye bireylerde oluşacak boşluk hissi, bireyleri madde kullanmaya itmesi kaçınılmaz bir sonudur” (Dilbaz, 2014).

1.5.3. Akran Grubunun Etkisi/Sosyal Çevre

Madde bağımlılığı nedenleri arasında sayılabilecek bir başka etmen de akran gruplarının etkileri ve içinde bulunulan sosyal çevredir. Bireyin, aileden sıyrılıp akran gruplarıyla ortak hareket etme ve kendini kanıtlama çabası madde kullanımına davetiye çıkarmaktadır. Aynı zamanda akran çevresinde madde kullanan kişiler olmasa bile bulunulan bölgenin sosyo ekonomik ve sosyo kültürel düzeyi de madde bağımlılığı noktasında risk teşkil etmektedir. Bölgenin yoğun göç alması ve fiziksel yapının bozuk olması madde kullanımı için uygun ortamı oluşturmaktadır.

Ergenlik döneminde bireylerde arkadaş grubu oldukça etkilidir. Çünkü bu dönemde ergenler aileden kopup sosyal çevreye uyum sağlama kendini kabullendirme sürecine girmektedirler. Kendi yaşam şartları ya da tercihlerinden ziyade odak noktasında bulunduğu çevreye nasıl uyum sağlayacağıyla yönündedir. Bu durumda çevresinde madde kullanılan bir ergen dışlanma korkusuyla madde deneyimlemeye başlayabilmektedir. Ergenler arasında akran zorbalığı ya da arkadaş grubuna bağlılık gibi durumlar madde kullanımına davetiye çıkarmaktadır (Ögel, 2003).

Akran çevresinde madde kullanan bireylerin bulunması, diğerlerinin de maddeye başlamalarında önemli rol oynamaktadır. Grup içindeki aidiyet duygusu ve akran grubuna olan bağlılık durumu sebebiyle ergenlerin madde ile tanışmaları kaçınılmaz olmaktadır (Karataşoğlu, 2012).

Akran çevresinde madde kullanan bir bireyin olması, madde kullanmayan bireyler için öğrenme imkânının sağlanması demektir. Maddeyle henüz tanışmamış bireyler, madde kullanan grubun içinde soyutlanmamak için bulunulan ortama uyum sağlamaya

çalışmaktadırlar. Genelde ‘Hayır!’ diyebilme becerisi kazanmamış ergen bireyler akran çevresi tarafından sunulan madde kullanma teklifine karşı koyamamaktadırlar. Arkadaş grubunun dışında kalmamak için de ilk madde deneyimlemeleri gerçekleşmektedir (Çivi & Şahin, 1991).

Yapılan araştırmalar akran çevresinin, bireylerin bağımlılık yapıcı madde ile tanışmalarındaki ilk basamak olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte merak, arkadaş çevresinin bağımlı olması, ailenin çocuklarına karşı duyarsız davranması gibi sebepler gençleri madde bağımlılığına itmektir (Bozkurt, 2015).

1.5.4. Aile

Toplumun madde bağımlılığındaki etkisini görebilmek için, yine toplumun en temel yapı taşı olan aileleri incelemek gerekmektedir. Ailenin ilgisiz tutum ve davranışları bireyleri madde kullanımına iteceği gibi, madde ile mücadelede de bir o kadar büyük görevler düşmektedir (Çakmak, Ögel, & Tamar, 1997) Bireyin bir gelişimsel dönemden diğerine geçtiği zamanlar genellikle riskli dönemlerdir. Ergenlik dönemine geçişi, yükseköğrenime geçişi, iş hayatına başlangıç, evlilik, şehir değiştirme, okul değiştirme, ayrılık dönemleri örnek olarak verilebilir (Ögel & Erol, 2005).

Madde kullanan gençlerin aile yapıları incelendiğinde, ailede sevgi yoksunluğu, ilgisizlik, huzursuzluk, istismar, şiddet, zorbalık ya da aşırı serbestliğin yaşandığı görülmektedir. Aynı zamanda ailede anne ve babanın geçimsiz tavırları ve evde yaşanan huzursuzluklar, ergen bireylerin evden uzaklaşarak tehlikeli ortamlara itilmelerine sebep olmaktadır (Ünal, 1990).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, madde kullanıcılarının aile yapılarında benzer özellikler görülmektedir. Ebeveynlerden birinin sağ olmaması, ayrı yaşamaları, üvey anne babanın varlığı ve aile bireylerinden birinin madde kullanıcısı olması bu özelliklerin başında gelmektedir. Tüm bunların yanı sıra içinde bulunduğu dönem sebebiyle ilgi ve anlayış bekleyen birey için, ailede görülen baskı, işlevsel olmayan anne baba tutumları, aile içi çatışmalar, aşırı sorgulayıcı ve baskıcı aile yapısı da kişileri madde

kullanmaya iten nedenlerdendir. Aile ortamında olumsuz duyguların yoğun bir şekilde ifade edilmesi, o aile ortamında yetişen bireylerin özgüven noktasında eksik kalmalarına dolayısıyla madde ile karşı karşıya kaldıklarında da; güvensiz davranışları sebebiyle madde teklifine hayır diyememektedirler. Maddeye yönelme nedenleri arasında; bireylerin ailevi sorunlar ile başa çıkamamaları ve içinde buldukları sosyal çevrenin madde kullanıcılarından oluşması oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda aile içi iletişimin düşük olduğu ailelerde, aile çocuğunun madde kullandığının farkına bile varamamaktadır. Bu sebeple aile madde bağımlılığı ile mücadelede en önemli konuma sahiptir. Geleceğimizin teminatı olan gençlere biyolojik anne baba olmak değil, onları anlayan, problemlerini fark edebilen, istek ve taleplerine cevap veren, gözetlemeyen gözlemleyen ebeveyn modeli olmak bağımlılıkla mücadelede önemli bir etkidir.

UMATEM tarafından yapılan araştırmada madde bağımlısı olan gençlerin; %21,4'ünün aile yapısında madde kullanan bireyler olan, %30'u anne-babası ayrı yaşayan, %20'si anne babasından biri ölmüş olan, %26,7'si ise anne ya da babadan biri üvey olan bireyler olduğu saptanmıştır. Sonuçlardan da belli olduğu gibi ailenin bir arada olması ve ilgili aile modeli, madde bağımlılığındaki risk etmenini büyük oranda ortadan kaldırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında madde bağımlılığından korunma ve mücadelede aile, oldukça önemli bir role sahiptir.

“Aile hayatında yaşanan boşanma, ölüm, zayıf ebeveynlik ilişkileri, anne baba ve çocukların madde kullanım durumu, aile içi şiddet ve önemli yoksunluklara yol açan büyük ekonomik yoksulluk (evsizlik, okula gidememe, sağlık ve toplumsal yardım kuruluşlarına ulaşamama) gençlerin uçucu madde ile temasında önemli bileşenlerdir” (Çakmak, Ögel, & Tamar, 1997).

1.5.5. Medyanın Etkisi

Film endüstrisi ve medya kanalları gün geçtikçe daha geniş izleyici kitlelerine ulaşmaktadır. Bu durumun izleyici kitlelerin davranış ve düşünce şekilleri üzerinde etki sağlaması kaçınılmazdır. Öğrenme yollarından en etkili olanı göyerek ve duyarak gerçekleştirilen öğrenmelerdir. Bu anlamda medya araçlarına gençlere destek olma

noktasında büyük görevler düşmektedir. (Kulaksızoğlu, 2000). Genç bireyler izledikleri dizi ve filmlerdeki kahramanlardan etkilenmekte, onların hal ve hareketlerini benimsemekte, oyuncuların giyiniş ve yaşam tarzlarını örnek almaktadırlar. Kahramanların olumlu davranışları bireylere katkı sağlarken olumsuz davranışlar ise bireyleri kötü şekilde etkilemektedir (Köknel, 1997).

Televizyon yayınlarının en çok etkilediği kitle çocuklar ve gençlerdir. Gençlik dediğimiz ergenlik döneminde bireyler hızlı bir değişim süreci içindedirler. Bu hızlı değişim içinde bağımsızlıklarını ilan etmeye çalışırken bir yandan da kendilerini ait hissedecekleri bir gruba ya da örnek alacakları bir rol modele ihtiyaç duyarlar. Çevrelerinde gördükleri baskın ya da toplumda dikkat çekici karakterler gençlerin odak noktası haline gelir. Süreç içinde bu karakterlerin davranışlarıyla özdeşim kurmaya başlarlar. Toplumda ön planda olan siyasi liderleri taklit etme, televizyon oyuncularının yaşamlarını örnek alma, sanatçı ve şarkıcıların hayatlarına imrenme gibi davranışlar bu özdeşimin birer parçası olmaktadır (TUBİM & RTÜK, 2011).

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde faydası olduğu kadar zararları da bulunmaktadır. Tarih sahnesinde medya kanalları üzerinden yapılan birçok çalışma toplumsal sorumluluk projelerine katkı sağlamıştır. Ancak yine aynı kanallar üzerinden yapılan yayınlarda toplumun zararına olan birçok olay medyanın görsel hileleri kullanılarak topluma normal gösterilmeye çalışılmıştır.

İlk etapta felaket olarak adlandırılan suç, cinayet, taciz, savaş vs. haberleri süreç içinde çok fazla yayınlanınca toplumda bu olaylara karşı alışma ve duyarsızlaşma görülmektedir. Aynı durum bağımlılıkla mücadele için de geçerlidir. Toplumda yayın araçları kullanılarak maddeyle mücadele faaliyetleri yürütülmelidir. Mücadele anlamında medyanın etkisi büyüktür. Ancak bu faaliyetlerde önemli olan etkili olabilmektir. Sürekli gündemde tutulan bağımlılık haberleri toplumu bu duruma karşı hissizleştirecektir. Bu anlamda medyaya çok iş düşmektedir (Öztürk S. , 2002).

Dizi ve filmlerle birlikte reklamlar da toplumu etkileme ve yönlendirme anlamında önemli bir etkidir. Reklam ve sosyal medya üzerinden birçok kanalda

gençleri bağımlılık yapıcı maddelere özendirilen paylaşımlar yapılmaktadır. Özellikle sosyal medyada madde kullanıcılarının, bu deneyimlerini paylaşmaları zararlı olan maddeyi cazip hale getirmektedir (Thanki & Frederick, 2016)

1.5.6. Kolay Ulaşılabilirlik

Suç ya da tehlike olarak görülen durumların gerçekleşmemesi için, bu sürece giden yolların engellenmesi gerekmektedir. Bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma noktasında, kanunlarla yasaklar ve sınırlandırmalar getirilmektedir. Yasal olmayan bağımlılık yapan maddelere ulaşmak bu anlamda güçtür. Bireyler, maddeye ulaşmak istediklerinde suç işlemiş olacaklardır.

Yasal olmayan maddelere ulaşma noktasındaki bu caydırıcılık bireyleri yasal olan bağımlılık yapıcı maddelere yönlendirmektedir. Bu maddelerin yasal olması, fiyatların düşük ve ulaşılabilirliğin kolay olması tüketimi arttırmaktadır. Her ne kadar yasal olan bağımlılık yapıcı madde kullanımı suç teşkil etmese de, kanunlarla belli sınırlandırmalar getirilmiştir. Ayrıca kapalı alanlarda tütün ve tütün mamullerinin tüketilmemesi, on sekiz yaşının altında bireylere sigara ve alkol satışı yapılmaması, belli saatlerden sonra alkol satışının yasaklanması gibi kurallarla maddeye ulaşım anlamında caydırıcı etki oluşturması amaçlanmaktadır.

1.5.7. Bireysel Sebepler

Bağımlılıkla ilgili risk faktörlerinden biri de bireysel farklılıklardan kaynaklı sebeplerdir. Bireylerin sınırlı, içine kapanık, öz yeterlikleri yeterince gelişmemiş, hayır diyebilme becerilerinden yoksun, özgüveni düşük, kendini ifade etme noktasında zorluk çeken bireylerin madde kullanma olasılıkları daha yüksektir.

Aynı zamanda bireylerin kişilik özellikleri, maddeye genetik olarak yatkın olmaları ya da belli yaşam fonksiyonlarında eksiklik olma durumu da madde kullanma noktasında etkili olmaktadır.

Yaşamlarının belli dönemlerinde şiddete maruz kalan, istismara uğrayan ya da travmatik bir olay yaşayan bireyler de yaşanan stres durumları sebebiyle madde ile tanışma riski taşımaktadırlar (Ögel, 2001).

Bireylerin bağımlı olmalarında, ruhsal ve karakteristik yapıları arasında sıkı bir bağ vardır. Yaşadığı olumsuz olayları uyuşturucu madde kullanarak atlatabileceğini düşünen bireyler, madde kullanımından kaynaklanan geçici huzur haliyle bağımlı olmaktadır. Aynı zamanda modern çağda insanlar iş yükü sebebiyle birbirlerine duyarsız yaşamaktadırlar. Bu durum insanın yalnızlaşmasına ve bu yalnızlık hissini farklı yollarla kapatmasına sebep olmaktadır. Bu da kötü arkadaş çevreleri ve beraberinde gelen bağımlılık sürecini oluşturmaktadır (Erbay, Oğuz, Yıldırım, & Fırat, 2016)

1.6. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE ÖNLEME

Madde bağımlılığı tek bir adımla başlar. Sonra ömür boyu devam eder. Madde bağımlılığı mücadelesinde önleme hareketleri, bağımlılık tedavisinden daha önemlidir. Çünkü önlenebilir bir zarar, hiç tanıtılmamış bir felaket demektir. Bu anlamda başta aile olmak üzere, okul, devlet, basın yayın organları, emniyet güçleri ve sivil toplum kuruluşlarına madde bağımlılığını önleme hususunda görevler düşmektedir.

Bağımlılık toplumu tehdit eden problemlerin başında gelmektedir. Bağımlılıkla mücadele anlamında yapılan çalışmaların kapsamlı ve eş zamanlı olması gerekmektedir. Gerek önleme alanında gerekse tedavi alanında yapılan çalışmalar bir bütünün parçaları gibi değerlendirilmelidir. Tedavi sürecinden yoksun bir önleme faaliyeti ya da önleme faaliyetinden yoksun bir tedavi süreci mücadele anlamında eksik kalacaktır. Bu anlamda mücadele sürecindeki tüm kurum ve kuruluşların bir bütün olarak hareket etmeleri gerekmektedir (TBMM, 2008).

Önleme çalışmalarının temel amaçları; maddeye ulaşımı, tüketimi ve tüketimden doğan zararlı sonuçları ortadan kaldırmaktır. Önleme çalışmalarında arzı azaltmak ve talebi azaltmak üzere iki aşama vardır. Arzı azaltma aşamasında yapılacak çalışmalar

yasal olmayan maddelere ulaşımı ve bu maddelerin üretimlerini engelleme yönündendir. Bu hususta görev daha çok güvenlik görevlilerine düşmektedir. İkinci aşama ise talebin azaltılmasıdır. Talebin azaltılması, aynı zamanda arzı da azalması ve bu problemin ortadan kalkması demektir. Talebin azalması için ise bilinçlendirme çalışmaları yapılması gerekmektedir (Ögel, 2001).

1.6.1. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Önleme Aşamaları

Önleme çalışmalarının 3 aşaması bulunmaktadır.

Birincil Önleme: Bu aşamada amaç; bağımlılık yapıcı madde ile tanışmamış bireylerin, madde kullanmalarını engellemektir. Bu kapsama; bilinçlendirme eğitimleri vermek, görsel medya yoluyla farkındalık oluşturmak, toplumsal sorumluluk projeleri geliştirmek dâhil edilebilir. Bağımlılıkla mücadelede en önemli adım da bireylerin madde ile hiç tanışmamış olmasıdır.

İkincil Önleme: Bu aşamada bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmış ancak henüz bağımlı hale gelmemiş bireyleri bilinçlendirmek amaçlanmaktadır. Bağımlılık süreci kişiden kişiye değişiklik gösterse de, sürecin bağımlılık boyutuna ulaşmaması için madde kullanan bireyleri tanıma, tedavi süreci hakkında önerilerde bulunma ve bağımlı olmasını engelleme çalışmaları bu aşamada yapılmaktadır.

Üçüncül önleme: Maddeyle tanışan bireylerin, madde tüketimini terk etmesi ve tekrar tüketmeye başlamamaları amaçlanmaktadır. Aynı zamanda bağımlı bireylerde meydana gelecek hastalıkları ve topluma mal olacak zararları da asgari seviyeye indirme çalışmaları yürütmektedir (Ögel, 2001).

1.6.2. Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Önleme Yöntemleri

Bilgilendirme: Bilgilendirme yöntemi en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Bireyleri bağımlılık ve bağımlılık yapıcı maddelere karşı bilinçlendirmek, zararlarına karşı farkındalık oluşturmak ve bağımlılığa karşı öz yeterliklerinin oluşmasını

sağlamaktır. Bu yöntemde, “maddenin birey üzerinde bırakacağı etkiler, bu etkilerden doğacak sonuçlar anlatılmaktadır. Aynı zamanda insanların madde hakkındaki merak duygularının ve madde kullanan bireylere karşı duyulan olumsuz düşüncelerin giderilmesi amaçlanmaktadır.

Eğitim: Eğitim toplumu geliştiren en önemli unsurlardan biridir. Maddeyle mücadele noktasında da eğitimin yeri büyüktür. Eğitim sisteminde bulunan birleştirilmiş eğitim yaklaşımı ile tüm derslerde bağımlılık ve uyuşturucu maddeler hakkında bilgi verilmesi amaçlanır. Mevcut eğitim sistemimizde bu yaklaşım henüz uygulanmasa da, uygulanan bireysel geliştirme yaklaşımıyla; bireylerin öz yeterliklerini arttırmak, kendine saygı ve güvenini sağlama, hayır deme becerilerini geliştirme, problemlerle başa çıkabilme becerisi geliştirme ve sosyal hayata uyum sağlama amaçlanmaktadır. Böylelikle bireyler kendilerinden ne kadar emin olurlarsa maddeyle tanışmaları da o oranda azalacaktır.

Toplumsal Çalışmalar: Bu kapsamda topluma yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bireyleri bilgilendirmek, bu konu ile ilgili çeşitli seminer ve eğitimler düzenlemek, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak bu kapsamda yapılacak önemli çalışmalardandır. Ayrıca bağımlılıkla mücadelede farkındalık oluşturabilmek için, danışma merkezleri önemli yer tutmaktadır. Merkezler tarafından çeşitli zamanlarda toplumu bilinçlendirme çalışmaları ve aktiviteleri gerçekleştirilmektedir. Tüm bu çalışmalar toplumda madde bağımlılığının ilerlemesini engellemesi amaçlanmaktadır (Ögel, 2001).

1.7. MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELEDE HUKUKİ DURUM

Ülkemizde ve dünyanın hemen her yerinde bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili ciddi bir mücadele politikası yürütülmektedir. Bu maddelerin üretilmesi, nakledilmesi, satılması ve satın alınması çeşitli müeyyidelere tabii tutulmaktadır. Özellikle modern çağın

beraberinde getirdiği sorunlarda başı çeken ‘madde bağımlılığı’ sorunu çok eski çağlarda da gözlemlenmekteydi.

Uyuşturucu maddelerin insanın ruh ve benden sağlığı üzerine yaptığı kötü ve olumsuz etkileri eski çağlardan beri bilinmekle birlikte özellikle son 20-30 yıldır kullanılmalarının gittikçe yaygınlaşması üzerine bütün ülkeler bu konuda etkin tedbirler alma yoluna gitmişlerdir. Bu tedbirlerden birisi de cezanın caydırıcılığından istifade etmek amacı ile her ülke kendi şartlarına göre uyuşturucu maddelerin imali, nakli, satılması, kullanılması, imal ve ithaline değişik cezalar öngörmüşlerdir (Özden, 1992).

Anayasanın 58. maddesinde “... Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.” ibaresi yer almaktadır.

"Bu görevin yerine getirilmesi amacıyla, ilgili kurumlarla yürütülen ortak çalışmalar sonucunda, uyuşturucu kullanımı ile mücadele için ilgili birimler arasında eşgüdüm sağlamak, mücadelede ulusal strateji politikaları tespit etmek amacıyla bir yapı oluşturulması öngörülmüştür. Bu amaçla, Milli Güvenlik Kurulunun 26.04.1996 tarih ve 393 sayılı tavsiye kararı ile “Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip Ve Yönlendirme Üst Kurulu” ile “Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip ve Yönlendirme Alt Kurulu” oluşturulmuş ve Bakanlar Kurulununun 25.07.1997 tarihi ve 97/9700 sayılı kararı ile Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, YÖK Başkanlığı, MGK Genel Sekreterliği, Emniyet Genel Müdürlüğü (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı), Jandarma Genel Komutanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, SHÇEK Genel Müdürlüğü, DPT Müsteşarlığı, RTÜK Başkanlığı, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı görevlendirilmiştir.

Bu kurulların amacı uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin kullanımı ve bağımlılığı ile mücadele faaliyetlerini yürütmek, madde kötüye kullanımını önlemek, alınacak tedbirleri tespit ederek, kurumlar arasında çalışmalarını koordine etmektir.”

Aynı zamanda Türk Ceza Kanunu'nun 188-192. Maddeleri de;
Uyuşturucu madde imal ve ticareti, kullanma, satma, bulundurma gibi durumları,;
bunlarla birlikte vatandaşları olası uyuşturucu ve uyarıcı maddeden korumaya yönelik
durumlarla ilgili kanunları kapsamaktadır. Bunlar;

Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti

TCK Madde 188-

(1) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve ikibin günden yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilir.

(3) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (Ek cümle: 18/6/2014 – 6545/66 md.) Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz.

(4) (Değişik: 27/3/2015-6638/11 md.) a) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması,

b) Üçüncü fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi, hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) (Değişik: 18/6/2014 – 6545/66 md.) Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(6) Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır. (Ek cümle: 29/6/2005 – 5377/22 md.) Ancak, verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir.

(7) Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişi, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(8) Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri Uygulanması

TCK Madde 189-

(1) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasını Kolaylaştırma

TCK Madde 190-

(1) Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırmak için;

a) Özel yer, donanım veya malzeme sağlayan,

b) Kullananların yakalanmalarını zorlaştıracak önlemler alan,

c) Kullanma yöntemleri konusunda başkalarına bilgi veren, Kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve bin günden on bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını alenen özendiren veya bu nitelikte yayın yapan kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile işgal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek veya Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak

TCK Madde 191- (Değişik: 18/6/2014 – 6545/68 md.)

(1) Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Bu suçtan dolayı başlatılan soruşturmada şüpheli hakkında 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 171 inci maddesindeki şartlar aranmaksızın, beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilir. Cumhuriyet savcısı, bu durumda şüpheliyi, erteleme süresi zarfında kendisine yüklenen yükümlülüklerle uygun davranmadığı veya yasakları ihlal ettiği takdirde kendisi bakımından ortaya çıkabilecek sonuçlar konusunda uyarır.

(3) Erteleme süresi zarfında şüpheli hakkında asgari bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanır. Bu süre Cumhuriyet savcısının kararı ile üçer aylık sürelerle en fazla bir yıl daha uzatılabilir. Hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilen kişi, gerek görülmesi hâlinde denetimli serbestlik süresi içinde tedaviye tabi tutulabilir.

(4) Kişinin, erteleme süresi zarfında;

a) Kendisine yüklenen yükümlülükler veya uygulanan tedavinin gereklerine uygun davranmamakta ısrar etmesi,

b) Tekrar kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alması, kabul etmesi veya bulundurması,

c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanması, hâlinde, hakkında kamu davası açılır.

(5) Erteleme süresi zarfında kişinin kullanmak için tekrar uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alması, kabul etmesi veya bulundurması ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanması, dördüncü fıkra uyarınca ihlal nedeni sayılır ve ayrı bir soruşturma ve kovuşturma konusu yapılmaz.

(6) Dördüncü fıkraya göre kamu davasının açılmasından sonra, birinci fıkra tanımlanan suçun tekrar işlendiği iddiasıyla açılan soruşturmalarda ikinci fıkra uyarınca kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilemez.

(7) Şüpheli erteleme süresi zarfında dördüncü fıkra belirtilen yükümlülükler aykırı davranmadığı ve yasakları ihlal etmediği takdirde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir.

(8) Bu Kanunun;

a) 188 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti,

b) 190 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma, suçundan dolayı yapılan kovuşturma evresinde, suçun münhasıran bu madde kapsamına girdiğinin anlaşılması hâlinde, sanık hakkında bu madde hükümleri çerçevesinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilir.

(9) Bu maddede aksine düzenleme bulunmayan hâllerde, Ceza Muhakemesi Kanununun kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin 171 inci maddesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin 231 inci maddesi hükümleri uygulanır.

(10) (Ek: 27/3/2015-6638/12 md.) Birinci fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Etkin Pişmanlık

TCK Madde 192-

(1) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına iştirak etmiş olan kişi, resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce, diğer suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerleri merciine haber verirse, verilen bilginin suç ortaklarının yakalanmasını veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması halinde, hakkında cezaya hükmolunmaz.

(2) Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi, resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce, bu maddeyi kimden, nerede ve ne zaman temin ettiğini merciine haber vererek suçluların yakalanmalarını veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini kolaylaştırırsa, hakkında cezaya hükmolunmaz.

(3) Bu suçlar haber alındıktan sonra gönüllü olarak, suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden kişi hakkında verilecek ceza, yardımın niteliğine göre dörtte birden yarısına kadarı indirilir.

(4) Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, hakkında kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmaktan dolayı soruşturma başlatılmadan önce resmi makamlara veya sağlık kuruluşlarına başvurarak tedavi ettirilmesini isterse, cezaya hükmolunmaz. (Ek cümle: 24/11/2016-6763/16 md.) Bu durumda kamu görevlileri ile sağlık mesleği mensuplarınının 279 uncu ve 280 inci maddeler uyarınca suçu bildirme yükümlülüğü doğmaz (TCK-CMK, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölüm çalışmanın; amaç, problem, önem, sayıltılar, kapsam ve sınırlılıklarından oluşmaktadır.

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bağımlılık konusu, özellikle ergenler ve gençler arasında gün geçtikçe yaygınlaşmakta ve toplumsal açıdan tehlikeli durumlara sebep olmaktadır. Bu çalışmada, ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmada öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi ve bazı sosyo-demografik özelliklere göre anlamlı farklılık olup olmadığını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Elde edilen sonuçlardan geleceğin teminatı olan gençlere, madde bağımlılığında korunma noktasında öneriler geliştirilecektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Ortaöğretim öğrencilerinin, bağımlılık yapıcı maddelerden uzak durma hususunda farkındalık düzeyleri nedir?
2. Ortaöğretim öğrencilerinin, baskı altındayken bağımlılık yapıcı madde teklif edildiğinde karşı koyabilmekte midir?
3. Ortaöğretim öğrencilerinin, kendisi ya da arkadaşları bağımlılık yapıcı madde ile ilgili bir durumla karşılaştıklarında yardım arayışına nasıl yaklaşmaktadır?
4. Ortaöğretim öğrencilerinin, bağımlılık yapıcı madde kullanan arkadaşlarına tedavi anlamında destek olma fikrine nasıl yaklaşmaktadır?
5. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmada öz yeterlik düzeyleri cinsiyetlere göre farklılık bulunmakta mıdır?
6. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmada öz yeterlik düzeyleri sınıf seviyesi ve yaşa göre farklılık bulunmakta mıdır?
7. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmada öz yeterlik düzeyleri ebeveynlerin birlikte yaşama durumuna göre farklılık bulunmakta mıdır?

8. Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeyleri ailede psikiyatrik rahatsızlık olma durumuna göre farklılık bulunmakta mıdır?

2.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Madde bağımlılığı, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de gençleri tehdit eden bir problemdir. Bu problem sadece bireylere zarar vermekle kalmayıp dolaylı yoldan topluma da zarar veren bir olgudur. Yarınların yapı taşı olan gençlerin bu problemlerini görmezden gelmek toplumun geleceği için yapılabilecek en büyük kötülüktür(Gümüş, 2011)

Gençlerin madde ile tanışmalarındaki ilk adım bilmedikleri bir şeye karşı duydukları merak duygusudur”. Sonra bu duygu yerini madde bağımlılığına bırakmaktadır. Bu bağımlılık madde temin edebilmek için gerçekleştirilen çeşitli suçları da beraberinde getirmektedir. İşte tüm bunların sebebi; madde bağımlılığı hakkında yeterli bilgi ve farkındalık düzeylerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. (Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı, 2003)

Nurmedov’ un “İnsanoğlu bilmediği şeylerden korkar. Bir konu ne kadar az konuşulursa o kadar az bilinir, ne kadar az bilinirse ondan o kadar çok korkulur ve o konu ile ilgili ‘efsaneler’ oluşur.” sözünden yola çıkarak; gençleri madde bağımlılığından korunmada en büyük adım bilme ve farkındalık düzeylerini açığa çıkarmaktır.

Madde bağımlılığından korunmayla ilgili pek çok çalışma yapılmaktadır. Ancak bu çalışmayla, öğrencilerin madde bağımlılığı konusunda farkındalık düzeylerinin artırılması ve belirlenen öz-yeterlik düzeyleri ile öğrenci, öğretmen ve velilere madde bağımlılığından korunma noktasında referans olacağı düşünülmektedir.

2.3. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

1. Araştırmada kullanılacak olan veri toplama aracının, ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmada öz yeterliklerini ölçmede yeterli olduğu varsayılmaktadır.

2. Araştırmada örneklemin, evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
3. Araştırmada kullanılacak lme aracının, araştırmaya katılacak öğrenciler tarafından samimi ve doğru bir Şekilde cevaplandırılacağı varsayılmaktadır.

2.4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM ve SINIRLILIKLARI

1. Araştırmada konu, ortaöğretim ğrencilerinin madde bağımlılığından korunmada öz yeterliklerinin incelenmesi ile sınırlandırılmaktadır.
2. Araştırma, 2018-2019 eğitim- ğretim yılı, İstanbul ili, Esenyurt ilçesinde bulunan ortaöğretim kurumları ile sınırlandırılmaktadır.
3. Elde edilen bilgiler, araştırmada kullanılan veri toplama aracı ve katılımcıların vermiŐ oldukları yanıtlar ile sınırlandırılmaktadır.
4. Veri toplama amacındaki ltler, İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün onayınca çalışmaya dâhil edilmiştir.
5. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından leğin orijinal hali ile kullanılmasına onay verilmediği için lekteki bazı ölçütler deęiŐtirilmiŐtir. Bu durum, leğin çalışmanın amacına hizmet etmesi oranını sınırlandırmıŐtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GEREÇ ve YÖNTEMLER

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama araçları hakkında bilgiler, verilerin toplanması ve analiz edilmesine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada tarama modeli kullanılarak ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığında korunmadaki öz yeterlik düzeyleri betimlenmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışma durum tespitine yönelik betimsel yöntem kullanılmıştır. Aynı zamanda katılımcılar arasında farklılık gösteren sosyo-demografik özelliklerin de çalışma konusuyla ilişkisini araştıran bir çalışma yöntemi uygulanmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVREN ve ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni için, 2018-2019 eğitim öğretim dönemi için, İstanbul genelinde; 6.792 kurum, 104.087 derslik ve 2.796.674 öğrenci olduğu belirtilmektedir. Tüm bu öğrencilere ulaşmak, her bir okuldan ve her öğrencinin velisinden onam almak çalışma kapsamında mümkün olmayacağı için temsili örneklem ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim öğretim yılı, İstanbul ili, Esenyurt ilçesinde bulunan ortaöğretim öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmaya, Esenyurt ilçesindeki üç okul dâhil edilmiştir. Bu okullar, öğrencilere ulaşımın kolaylığı ve yüksek katılım beklentisini karşılayacağı için seçilmiştir. Çalışma veli onam formuna olumlu dönüt sağlayan öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda toplam örneklem sayısı 164'ü kadın, 173'ü erkek olmak üzere toplam 337 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan örneklem sayısı dışında 84 adet anket, katılımcılar tarafından eksik, tutarsız ve anket doldurma ölçütlerine uygun yanıtlanmadığı için değerlendirme dışında tutulmuştur.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Sosyodemografik Veri Formu: Sosyodemografik veri formu anketlere katılan bireylerle ilgili bilgi edinmek amacıyla kullanılması planlanmıştır. Anket yaş, cinsiyet, eğitim bilgileri, sosyoekonomik durumları, aile eğitim durumu ve sağlık durumlarına yönelik bilgilere ulaşabilmek için kullanılacaktır.

Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği: “Eker, Akkuş ve Kapısız (2013) tarafından geliştirilen ölçekte, tümü olumlu olarak kullanılmış 24 madde ve 4 alt boyut bulunmaktadır. Ölçeğin puanlanmasında 5’li likert değerlendirme kullanılmaktadır. Maddelere verilen yanıtlar; ‘1- Hiç emin değilim.’, ‘2- Çok az eminim.’, ‘3- Orta derecede eminim.’, ‘4- Oldukça eminim.’, ‘5- Son derece eminim.’ şeklinde değerlendirilecektir. Ölçekteki 23 madde olumlu puanlanırken, kontrol sorusunda puanlama ‘5- Hiç emin değilim.’ , ‘1- Son derece eminim.’ şeklinde değerlendirilecektir. Ölçeğin kontrol sorusu olarak belirlenen madde, tek başına bireyin öz-yeterliği hakkında bilgi verebilmektedir”

Ölçeğin alt boyutlar ve madde sayıları; 12 madde bağımlılık yapıcı maddelerden uzak durma, 4 madde baskı altında madde kullanma durumu, 4 madde bağımlılık yapıcı madde ile karşılaşılması durumunda yardım talebini ölçme ve kalan 4 madde de madde kullanımı konusunda arkadaşlarına destek olma ile ilgilidir.

Ölçekte bir soru toplam puan değerlendirmesine katılmamaktadır. Dolayısıyla ölçekten sağlanabilecek en düşük puan 23, en yüksek puan ise 115’tir. Toplam ölçek puanlarının yüksek olması, çalışmaya katılan öğrencilerin öz yeterlik düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmacı tarafından ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliği incelenerek elde edilen sonuçlar doğrultusunda Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği’nin güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna sonucuna varılmıştır (Eker, 2013).

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Üsküdar Üniversitesi, Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığının; B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06/2018/984 sayılı kararıyla, “Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi” adlı araştırma etik açıdan uygun görülmüştür.

Araştırmanın kuramsal kısmı literatür taraması yaparak gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin bağımlılık yapıcı maddelere karşı öz yeterliklerinin ne düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla verilerin toplanması için, Eker ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Madde Bağımlılığından Korunmada Öz-Yeterlik Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte “Hiç emin değilim”, “Çok az eminim”, “Orta derecede eminim”, “Çokça eminim”, “Son derece eminim” şeklinde seçenekler verilerek beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Aynı zamanda araştırmacı tarafından oluşturulan sosyodemografik form, katılımcıların yaş, sınıf, aile durumu, ekonomik durumları ve sağlık durumları gibi bilgileri elde etmek için kullanılmıştır.

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından ölçeğin bu şekilde kullanılmasına onay verilmemiştir. Gerekçe olarak ölçekteki bazı ölçütlerle ilgili şunlar belirtildi; “uyuşturucu madde” kavramı ile öğrencilerin bu maddelere yönlenebileceklerini, farkındalık oluşturmaktan çok teşvik edici bir tabir olduğu, madde isimlerinin zikredilmesi ile öğrencilerin bu maddelere merak düzeylerinin artıp arayış içine girecekleri, “kız ya da erkek arkadaş” ifadesinde öğrencilerde örtük öğrenmeye dayalı bir algı oluşacağı ifade edildi. Bu bağlamda ölçekte ve sosyo demografik formda yer alan bazı ölçütler ve kelimeler de değiştirilerek çalışma izni alınmıştır.

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan onam sonrasında okul müdürleri ile görüşülerek, planlanan gün ve ders saatinde; ders öğretmenlerinin takibinde uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ölçek uygulaması öncesinde öğrenci ailelerine “Veli Onam Formu” verilerek velilerin onayları alınmıştır.

Anketler katılımcılara elden ulaştırılmış ve anketin yanıtlanmasıyla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bütün açıklamalara rağmen geri toplanan 421 anketten 84 tanesi eksik ve tutarsız yanıtlanmadan dolayı değerlendirmeye alınmamıştır.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

İstatistik analizler IBM SPSS versiyon 21.0 (IBM Corp. Released 2012. Armonk, NY, USA) paket programı ile yapıldı. Tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, ortanca, en küçük, en büyük, frekans, yüzde olarak verildi. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirildi. Sürekli değişkenlere ait gruplar arası karşılaştırmalar Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri ile yapıldı. Kruskal Wallis testi ile istatistiksel anlamlı olup olmadığı, fark varsa hangi gruplar arası olduğunu belirlemek için posthoc Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanıldı. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişki Spearman korelasyon testi ile değerlendirildi. İstatistiksel nemlilik için $p < 0,05$ değeri kabul edildi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR

Bu bölümde, veri toplama araçları kullanılarak elde edilen verilerin analiz sonuçlarından elde edilen bulgulara ve tablolara yer verilecektir

4.1. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-1’de, *Katılımcıların Sosyodemografik Farklılıklarına Göre Dağılımı* verilmiştir. Katılımcıların yaşları 14 ila 18 arasında değişiklik göstermektedir. Yaş ortalaması $16,2 \pm 1,1$ yıldır (ortanca=16, en küçük=14, en büyük=20). Çalışma grubunda erkek öğrencilerin sayısı 173’tür ve çalışmadaki payı %51,3’tür. Katılımcıların 164’ü kadındır ve çalışmadaki payı %48,7’dir. Çalışmaya toplam 337 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların %37,4’ü; 9. sınıf öğrencisi, %30,9’u; 10. sınıf öğrencisi, %16,3’ü; 11. sınıf öğrencisi, %15,4’ü ise 12. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların arasında 9.sınıf öğrencileri %37,4 ile en büyük gruptur. Öğrencilerin %96,4’ü ailesi ile yaşamaktadır ve 1 kardeş olanlar %37,1 ile en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Ailesinin aylık gelirini 3501 TL ve üzeri bildiren öğrenciler ise %38,0 ile en büyük gruptur. Ayrıntılar Tablo-1’de sunulmuştur.

4.2. Katılımcıların Ebeveynlerine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-2’de, *katılımcıların anne babalarıyla ilgili özelliklerin dağılımına dair bulgular* verilmektedir. Öğrencilerin annesi hayatta olmayan 7 (%2,1), babası hayatta olmayan 17 (%5,0) çocuk bulunmuştur. Ebeveynlerin %86,1’i birlikte yaşamaktadır. Annelerden 17’si (%5,0), babalardan ise 2’si (%0,6) okuryazar değildir. Anne ve babaların her ikisinde de eğitim düzeylerine bakıldığında %32,6 ile ortaokul mezunları en büyük gruptur. Ayrıntılar Tablo-2’de sunulmuştur.

4.3. Katılımcıların Kendi ve Ailesinin Sağlığına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-3'te, *Katılımcıların Kendi ve Ailesinin Sağlığına Dair Bazı Özelliklerin Dağılımına* dair bulgular verilmektedir. Öğrenciler arasında sağlık problemi olduğunu ifade edenler %16,3 (n=55), ailesinde sağlık problemi olduğunu ifade edenler ise %23,1'lik (n=78) paya sahiptir. Ailesinden psikiyatrik sorun olduğunu bildiren öğrenci sayısı ise 30'dur (%8,9). Ayrıntılar Tablo-3'te verilmiştir.

4.4. Katılımcıların Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtlara Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-4'te, *Katılımcıların Kontrol Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımına* dair bulgular verilmektedir. Öğrencilerin ölçekte yer alan kontrol sorusu olan “Bir kereden bir şey olmaz diyerek bir kere deneyebilirim” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, “son derece eminim” seçeneğini işaretleyen öğrenciler %66,2 (n=223), “hiç emin değilim” seçeneğini işaretleyenler ise %16,3'lük (n=55) paya sahiptir. Ayrıntılar Tablo-4'te sunulmuştur.

4.5. Ölçeğin Alt Boyut ve Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-5'te, “*Katılımcıların Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler*” verilmektedir. Katılımcıların “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeğinin” alt boyut ve toplam puanlarına ait tanımlayıcı istatistikleri Tablo-5'te verilmiştir.

4.6. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-6'da, “Cinsiyetine Göre Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması” bulguları verilmektedir. Cinsiyetlere göre “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” tüm puan

değerleri karşılaştırıldığında gruplarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür.

Tüm alt boyutlar ve toplam ölçek puanlarında kadın öğrenciler erkeklerden daha yüksek değerlere sahip olmakla birlikte aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ayrıntılar Tablo-6’da verilmiştir.

4.7. Katılımcıların Devam Ettiği Sınıfa Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-7’de, öğrencinin devam ettiği sınıfa göre “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam ve alt boyut puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında “Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma” alt boyut puanı ve “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sınıflar arasında bulunan farklılıkların nedeni 9. ve 12. sınıf öğrencilerinden kaynaklanmaktadır. Her iki puanda da 12.sınıf öğrencilerinin puanı 9.sınıf öğrencilerinden istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Ayrıntılar Tablo-7’de verilmiştir.

4.8. Katılımcıların Anne Baba Birlikte Yaşama Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-8’de, “Anne Baba Birlikte Yaşama Durumuna Göre Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması” na dair bulgular verilmektedir. Anne baba birlikte yaşama durumuna göre “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam ve alt boyut puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. “Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma” alt boyutu dışında diğer alt boyut ve toplam ölçek puanında anne babası ile birlikte yaşayan öğrenciler yaşamayan öğrencilerden daha yüksek puanlara sahiptirler. “Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma” alt boyutu puanları arasında bulunan fark istatistiksel anlamlılığa çok yakın bulunmuştur. Ayrıntılar Tablo-8’de sunulmuştur.

4.9. Katılımcıların Ailede Psikiyatrik Hastalık Olma Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-9’da “*Ailede Psikiyatrik Hastalık Olma Durumuna Göre Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması*” na dair bulgular verilmektedir. Ailede psikiyatrik hastalık olma durumuna göre “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam ve alt boyut puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tüm alt boyut ve toplam ölçek puanında ailesinde psikiyatrik hastalık olmayan öğrenciler psikiyatrik hastalık olan öğrencilerden daha yüksek puana sahip olmakla birlikte gruplar arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıntılar Tablo-9’da sunulmuştur.

4.10. Öğrencilerin Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtların Toplam Puanlarına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-10’da, “Öğrencilerin “*Bir kereden bir şey olmaz diyerek bir kere deneyebilirim*” Sorusuna Verdikleri Yanıtlara Göre Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması” na dair bulgular verilmektedir. Ölçekteki kontrol sorusu olan “Bir kereden bir şey olmaz diyerek bir kere deneyebilirim” sorusuna “son derece eminim” seçeneğini işaretleyen öğrenciler ile “hiç emin değilim” seçeneğini işaretleyen öğrenciler arasında “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği toplam” ve “alt boyut” puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tüm alt boyut ve toplam ölçek puanında “son derece eminim” yanıtını veren öğrenciler daha yüksek puana sahip olmakla birlikte gruplar arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıntılar Tablo-10’da verilmiştir.

4.11. Katılımcıların Yaşı İle Ölçek Puanlarına Ait Korelasyona Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-11’de, “*Katılımcıların Yaşı İle Ölçek Puanlarına Ait Korelasyon Sonuçlarına* dair bulgular verilmektedir. Katılımcının yaşı ile “Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam ve alt boyut puanları arasındaki doğrusal ilişki incelendiğinde, yaş ile “Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma” alt boyut puanı ve” Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği” toplam puanı arasında pozitif yönde, zayıf, istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Diğer alt boyutlar ile yaş arasında bulunan korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıntılar Tablo-11’de verilmiştir.

4.12. Ölçek Ve Alt Boyutlara Ait Cronbach Alfa Katsayılarına Göre Elde Edilen Bulgular

Tablo-12’de, “*Ölçek ve Alt Boyutlara Ait Cronbach Alfa Katsayıları*” na dair bulgular verilmektedir. Ayrıntılar Tablo-12’de verilmektedir.

Tablo-1 Katılımcıların Bazı Sosyodemografik Özelliklere Göre Dağılımı (n=337)

Özellik	n	%
Cinsiyet		
Kadın	164	48,7
Erkek	173	51,3
Sınıfı		
9.sınıf	126	37,4
10.sınıf	104	30,9
11.Sınıf	55	16,3
12.sınıf	52	15,4
Kiminle Yaşıyor		
Ailesi ile	325	96,4
Akrabaları ile	8	2,4
Yalnız	4	1,2
Kardeş Sayısı		
1	125	37,1
2	86	25,5
3	64	19,0
4 ve üzeri	62	18,4
Ailenin Aylık Geliri		
1000 TL ve altı	9	2,7
1001-1700 TL	34	10,1
1701-2600 TL	86	25,5
2601-3500 TL	80	23,7
3501 TL ve üzeri	128	38,0

Tablo-2 Katılımcıların Ebeveynlerine Ait Bazı Özelliklerin Dağılımı (n=337)

Özellik	n	%
Annenin Hayatta Olma Durumu		
Evet	330	97,9
Hayır	7	2,1
Babanın Hayatta Olma Durumu		
Evet	320	95,0
Hayır	17	5,0
Ebeveynlerin Birlikte Yaşama Durumu		
Evet	290	86,1
Hayır	47	13,9
Anne Eğitim Durumu		
Okur Yazar Değil	17	5,0
Okur Yazar	13	3,9
İlkokul Mezunu	108	32,1
Ortaokul Mezunu	110	32,6
Lise Mezunu	59	17,5
Üniversite Mezunu	21	6,2
Yüksek Lisans Mezunu	6	1,8
Doktora Mezunu	3	0,9
Baba Eğitim Durumu		
Okur Yazar Değil	2	0,6
Okur Yazar	6	1,8
İlkokul Mezunu	90	26,7
Ortaokul Mezunu	110	32,6
Lise Mezunu	85	25,2
Üniversite Mezunu	29	8,6
Yüksek Lisans Mezunu	10	3,0
Doktora Mezunu	5	1,5

Tablo-3 Katılımcıların Kendi ve Ailesinin Sağlığına Dair Bazı Özelliklerin Dağılımı (n=337)

Özellik	n	%
Sağlık Problemi		
Evet	55	16,3
Hayır	282	83,7
Ailede Sağlık Problemi		
Evet	78	23,1
Hayır	259	76,9
Ailede Psikiyatrik Hastalık		
Evet	30	8,9
Hayır	307	91,1

Tablo-4 Katılımcıların Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtların Dağılımı (n=337)

“Bir kereden bir şey olmaz” diyerek bir kere deneyebilirim	n	%
Hiç Emin Değilim	55	16,3
Çok Az Eminim	21	6,2
Orta Derecede Eminim	13	3,9
Çokça Eminim	25	7,4
Son Derece Eminim	223	66,2

Tablo-5 Ölçeğin Alt Boyut ve Toplam Puanlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Puan	Ortalama± S	Ortanca	En Küçük-En Büyük
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Alt Boyut	52,2± 11,1	57	12-60
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Alt Boyut	17,9± 3,8	20	4-20
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Alt Boyut	15,3± 4,7	16	4-20
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Alt Boyut	12,3± 3,1	13	3-15
Toplam Ölçek	97,7± 19,3	104	23-115

SS=Standart Sapma

Tablo-6 Katılımcıların Cinsiyetine Göre Elde Edilen Bulgular

Puan	Cinsiyet	N	Ortalama± SS	z	p*
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Kadın	164	52,9±10,2	-0,824	0,410
	Erkek	173	51,5±11,9		
Baskı Altında İken Uyuşturucu/ Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Kadın	164	17,9±3,6	-0,794	0,427
	Erkek	173	17,8±4,0		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama	Kadın	164	15,3±4,7	-0,070	0,944
	Erkek	173	15,2±4,7		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma	Kadın	164	12,6±2,9	-1,643	0,100
	Erkek	173	12,0±3,2		
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam	Kadın	164	98,7±18,3	-0,812	0,417
	Erkek	173	96,7±20,1		

* Mann Whitney U testi SS= Standart Sapma

Tablo-7 Katılımcıların Devam Ettiği Sınıfa Göre Elde Edilen Bulgular

Puan	Sınıf	N	Ortalama± SS	Ki-kare	p*
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	9	126	50,4±12,1#	9,983	0,019
	10	104	53,0±9,4		
	11	55	52,9±9,3		
	12	52	53,9±13,2#		
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	9	126	17,6±4,1	5,748	0,125
	10	104	18,0±3,4		
	11	55	17,8±3,6		
	12	52	18,4±4,0		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama	9	126	14,6±4,7	6,929	0,074
	10	104	15,3±4,7		
	11	55	16,1±4,2		
	12	52	16,1±5,2		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma	9	126	11,8±3,3	4,209	0,240
	10	104	12,7±2,6		
	11	55	12,5±3,0		
	12	52	12,3±3,3		
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam	9	126	94,7±20,1#	12,235	0,007
	10	104	98,8±16,7		
	11	55	99,3±16,5		
	12	52	100,8±23,7#		

* Kruskal Wallis testi # Posthoc Bonferroni düzeltilmiş Mann Whitney U testi SS= Standart Sapma

Tablo-8 Katılımcıların Anne Baba Birlikte Yaşama Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Puan	Anne Baba Birlikte Yaşama	N	Ortalama± SS	z	p
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Evet	290	52,7±10,5	-1,667	0,096
	Hayır	47	48,7±14,1		
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Evet	290	18,1±3,6	-1,946	0,052
	Hayır	47	16,8±4,7		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama	Evet	290	15,3±4,8	-0,716	0,474
	Hayır	47	15,1±4,4		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma	Evet	290	12,2±3,1	-0,368	0,713
	Hayır	47	12,4±3,2		
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam	Evet	290	98,4±18,2	-1,294	0,196
	Hayır	47	93,1±24,3		

* Mann Whitney U testi SS= Standart Sapma

Tablo-9 Katılımcıların Ailede Psikiyatrik Hastalık Olma Durumuna Göre Elde Edilen Bulgular

Puan	Ailede Psikiyatrik Hastalık Durumu	N	Ortalama \pm SS	z	p
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Evet	30	50,6 \pm 11,9	-	0,437
	Hayır	307	52,3 \pm 11,1	0,777	
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Evet	30	17,8 \pm 3,5	-	0,651
	Hayır	307	17,9 \pm 3,8	0,452	
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama	Evet	30	14,8 \pm 4,6	-	0,392
	Hayır	307	15,3 \pm 4,7	0,857	
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma	Evet	30	12,2 \pm 3,2	-	0,998
	Hayır	307	12,3 \pm 3,1	0,003	
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam	Evet	30	95,5 \pm 19,6	-	0,396
	Hayır	307	97,9 \pm 19,2	0,849	

* Mann Whitney U testi SS= Standart Sapma

Tablo-10 Öğrencilerin Kontrol Sorusuna Verdikleri Yanıtların Toplam Puanlarından Elde Edilen Bulgular

Puan	Yanıt	N	Ortalama± SS	z	p
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Hiç Emin Değilim	55	50,6±13,1	-1,644	0,10
	Son Derece Eminim	223	54,5±9,6		0
Baskı Altında İken Uyuşturucu/ Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma	Hiç Emin Değilim	55	17,5±4,5	-1,485	0,13
	Son Derece Eminim	223	18,4±3,5		8
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama	Hiç Emin Değilim	55	15,0±4,9	-1,233	0,21
	Son Derece Eminim	223	15,9±4,6		8
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma	Hiç Emin Değilim	55	12,2±3,4	-0,286	0,77
	Son Derece Eminim	223	12,4±3,1		5
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam	Hiç Emin Değilim	55	95,2±23,3	-1,012	0,31
	Son Derece Emimi	223	101,1±17,4		1

* Mann Whitney U testi

SS= Standart Sapma

Tablo-11 Katılımcıların Yaşı İle Ölçek Puanlarına Ait Korelasyona Göre Elde Edilen Bulgular

Yaş		
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma alt boyut puanı	r_s değeri	0,098
	p değeri	0,071
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma alt boyut puanı	r_s değeri	0,058
	p değeri	0,291
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama alt boyut puanı	r_s değeri	0,065
	p değeri	0,233
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma alt boyut puanı	r_s değeri	0,121
	p değeri	0,026
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği Toplam Puanı	r_s değeri	0,133
	p değeri	0,015

r_s = Spearman korelasyon katsayısı

Tablo-12: Ölçek ve Alt Boyutlara Ait Cronbach Alfa Katsayılarına Göre Elde Edilen Bulgular

Ölçek ve Alt Boyutlar	Cronbach Alfa Katsayısı
Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği	0,943
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Alt Boyutu	0,937
Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Alt Boyutu	0,885
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Alt Boyutu	0,799
Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Alt Boyutu	0,652

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA

Çalışmada öğrencilerin bağımlılık yapan maddelere karşı öz yeterlik düzeyleri incelenmiş ve bu konuda geliştirilen ölçek kullanılarak çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu bölümde veri analizlerinden elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

Yapılan çalışmaların çoğu madde bağımlılığını ölçme, önleme, tanı ve tedavi üzerine olduğu görülmektedir. Çalışmanın bulguları ile literatürde yer alan çalışmaların bulguları arasında karşılaştırma yapılarak araştırmanın güvenilirliğinin artırıldığı düşünülmektedir.

Veri toplama araçlarından elde edilen bulguları değerlendirmeden önce, kullanılan ölçekle ilgili bazı sınırlılıklara değinmek gerekmektedir. Eker ve arkadaşları tarafından (2013) geliştirilen ‘Madde Bağımlılığında Korunmada Öz- Yeterlik Ölçeği’ nin, çalışmacılar tarafından geliştirilen hali ile kullanılmasına, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından izin verilmemiştir. Ölçeğin geliştirici tarafından düzenlenen halinde yer alan; uyuşturucu/uçucu maddeler kavramı, bu maddelerin adlarının belirtilmesi (sigara, alkol, tiner vb.), öğrencileri örtük öğrenmeye teşvik edeceğinden kullanılmasına onay verilmemiştir. Kullanılan ölçekte uyuşturucu/uyarıcı maddeler kavramı yerine bağımlılık yapıcı maddeler kavramı getirilerek çalışma onayı alınmıştır. Ancak bağımlılık yapıcı madde kavramı çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Veri toplama aşamasında ilgilenen öğretmenler, öğrencilerin soruları yanıtlarken sigaranın da, hap olarak kullanılan uyuşturucu maddelerin de bağımlılık yaptığını ölçütleri yanıtlarken neye göre yanıtlayacaklar noktasında ikilem yaşadıklarını iletmişlerdir. Bu açıdan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların yasal olan bağımlılık yapıcı maddelere karşı öz yeterlikleri mi yoksa yasal olmayan bağımlılık maddelere karşı öz yeterliklerinin mi ölçüldüğü belirlenemeyecektir.

Bu ayrım çalışma açısından önem teşkil etmese de, Tablo-10’da; ölçekte yer alan “Bir kereden bir şey olmaz diyerek bağımlılık yapıcı bir madde kullanabilirim.”

ölçütünden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Ve istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Kullanılan ölçekte bu ayrım belirtilmiş olsaydı, öz yeterliklerin istatistiksel olarak daha anlamlı olacağı ve çalışmada oluşturulan hipotezin sağlanmış olacağı düşünülmektedir.

Tablo-1’de, elde edilen bulgularda; 164’ü kadın, 173’ü erkek olmak üzere toplam 337 katılımcı olduğu gösterilmektedir. Ancak çalışma 421 katılımcı tarafından gerçekleştirilmiş olup bunların 84’ü; eksik, tutarsız ve anket doldurma ölçütlerine uygun yanıtlanmadığı için değerlendirme dışında tutulmuştur. Değerlendirme dışı tutulan bu ölçüklerin uygun yanıtlanması halinde çalışmaya dâhil edilmesi, öz yeterlik düzeyinde istatistiksel anlamlılığa etki edebileceği düşünülmektedir.

Tablo-6’da elde edilen bulgularda, “Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” katılımcıların cinsiyet ölçütüne göre karşılaştırıldığında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak kadın öğrencilerin, erkek öğrencilerden fazla değerlere sahip olmasına rağmen bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirtilmektedir. Madde bağımlılığın gelişiminde birçok etken rol oynamaktadır. Bu etkenlerden biri de cinsiyettir. Cinsiyet ve öz yeterlik düzeyi değişkenlerinden elde edilen bulguyla ilgili literatür taraması yapıldığında;

Erginsoy Osmanoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada, cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur. Bulunan fark; kız öğrencilerin öz yeterliklerinin daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmektedir.

Uzun ve Kelleci (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, cinsiyet açısından madde bağımlılığında korunmada öz yeterlikleri incelendiğinde, istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuş ve kız öğrencilerin öz yeterliklerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Konuk Şener ve arkadaşları “maddelerden uzak durma”, “baskı altında iken maddelerden uzak durma” alt ölçek puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklı

olduğunu belirtmiştir. Ancak “yardım arama” ve “arkadaşına destek olma” alt ölçek puanları açısından cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılık yoktur. Erkeklerin, “maddelerden uzak durma” alt ölçek puanı, kızların puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ancak erkeklerin, “baskı altında iken maddelerden uzak durma” alt ölçek puanı, kızların puanlarından anlamlı düzeyde daha düşüktür (2018).

Yıldız’ın yaptığı çalışmada ise; cinsiyet yönünden anlamlı farklılığın olmadığı, cinsiyet değişkeninin öz yeterlik ölçmede ayrıştırıcı bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir (2017). Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre öz yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Cinsiyet etkenine bağlı farklılıklar, çalışmanın gerçekleştirildiği bölgenin sosyo kültürel yapısından kaynaklanabilir. Aynı zamanda toplumsal olarak kız ve erkek çocuklara yüklenen toplumsal roller de bu değişikliğin sebeplerinden olabilir. Ayrıca bağımlılık yapıcı madde satış ve kullanım yaygınlığı yüksek olan bölgelerde aileler kız çocuklarına yönelik aşırı koruyucu tutum sergilediklerinden bu durum, farklılığın sebepleri arasında değerlendirilebilir.

Tablo-7’de elde edilen bulgularda, “Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” katılımcıların ‘devam ettiği sınıf derecesi’ değişkenine göre incelendiğinde; ölçeğin alt boyutları olan “Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma” alt puanı ve “Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu farklılık 9 ve 12. sınıf öğrencilerinden kaynaklanmaktadır. Her iki puanda da 12. sınıf öğrencilerinin puanlarının, 9.sınıf öğrencilerinin puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda elde edilen bulgular çalışmanın amacını oluşturan problem sorusuna anlamlı olarak cevap vermektedir. Literatür incelendiğinde görülmektedir ki; bağımlılıkla ilgili yapılan çalışmaların çoğu; madde bağımlılığı farkındalığı, madde bağımlılığı tanısı, tedavisi, kullanımını ve önlemesine dayalı çalışmalardır. Bu anlamda yaş/devam edilen sınıf derecesi ve öz yeterlik düzeyine ilişkin literatür incelendiğinde;

Erginsoy Osmanoglu tarafından gerçekleştirilen çalışmada, katılımcıların devam etmekte olduğu sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu

aktarılmıştır. Bu farkın, 9. Sınıf öğrencilerinde daha yüksek olduğu belirtilmektedir (2017).

Konuk Şener ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada; ölçeğin alt boyutları olan “baskı altında iken maddelerden uzak durma” alt ölçek puanının öğrenim görülen sınıflara göre anlamlı düzeyde farklı oldukları bulunmuştur. Ancak “maddelerden uzak durma”, “yardım arama”, “arkadaşına destek olma” alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Ayrıca 9. Sınıf katılımcılarının öz yeterlik düzeylerinin diğer sınıflara göre daha düşük olduğu saptanmıştır (2018).

Bu çalışmada 12. Sınıf öğrencilerinin öz yeterlik düzeyleri, 9. Sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yapılan literatür araştırmasında, 9. Sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığından korunma noktasında öz yeterliklerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farklılığın çalışma yapılan bölgelerin sosyoekonomik ve kültürel düzeylerinden kaynaklı farklılıklar olabileceği düşünülmektedir.

Sınıf değişkenine bağlı farklılıklar, çalışmanın yapıldığı bölge, okul türü, katılımcıların başarı düzeyleri ve çalışmaya katılan katılımcı sayısındaki orandan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo-8’de elde edilen bulgularda, “Madde Bağımlılığından Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” katılımcıların ‘anne-baba birlikte yaşama’ değişkeni incelendiğinde; “Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma” alt boyutu dışında diğer alt boyut ve toplam ölçek puanında anne babası ile birlikte yaşayan öğrenciler, ayrı yaşayan öğrencilerden daha yüksek puanlara sahiptirler. “Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma” alt boyutu puanları arasında bulunan fark istatistiksel anlamlılığa çok yakın bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde bağımlılıktan korunmada öz yeterlik düzeyi ve anne/baba birlikte yaşama değişkenleri bireylerin madde kullanımı ve öz yeterliği noktasında önem teşkil ettiği vurgulanmıştır.

Tablo-9’da elde edilen bulgularda, “Madde Bağımlılığında Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği” katılımcıların ‘ailede psikiyatrik hastalık olma’ değişkenine göre incelendiğinde; alt boyut ve toplam ölçek puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak ailesinde psikiyatrik hastalık olmayan öğrenciler, psikiyatrik hastalık olan öğrencilere oranla –istatistiksel olarak anlamlı olmasa da- daha yüksek puana sahiptirler.

Konuk Şener ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, ailesine psikiyatrik hastalığı bulunmayan öğrencilerin, psikiyatrik rahatsızlığı bulunan öğrencilere göre öz yeterliklerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (2018).

Kontrol sorusu tek başına bile öz yeterlik hakkında bilgi verebilmektedir. Tablo-10’da, kontrol sorusu olan ‘Bir kereden bir şey olmaz diyerek bağımlılık yapıcı bir madde kullanabilirim’ ölçütü ile ilgili bulgular verilmiştir. Soruya “son derece eminim” seçeneğini işaretleyen öğrenciler ile “hiç emin değilim” seçeneğini işaretleyen öğrenciler arasında “Madde Bağımlılığında Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği toplam” ve “alt boyut” puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tüm alt boyut ve toplam ölçek puanında “son derece eminim” yanıtı veren öğrenciler daha yüksek puana sahip olmakla birlikte gruplar arasında bulunan fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bulgu çalışmada ulaşılmaması amaçlanan hipoteze yanıt vermektedir.

Yapılan bir araştırmada madde bağımlılığında korunma öz-yeterlik ölçeğinin tüm alt boyutları incelendiğinde anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmiştir (Erginsoy Osmanoğlu D. , 2017)

Ölçekten 23-115 arası bir puan elde edilmektedir. Çalışmada tüm alt boyutlar incelendiğinde öz yeterlik düzeyi yüksek bir puan (104) elde ederken kontrol sorusuna alınan yanıtlarda öz yeterlik düzeyi düşük çıkmıştır. Bu da sonuçlarda tutarsızlığa sebep olmaktadır. Bunun sebebinin; ölçekte yer alan ‘bağımlılık yapıcı madde’ kavramının açık ve net olmamasından kaynaklanmaktadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğü çalışma izni

gereğince uyuşturucu/uyarıcı madde kavramı yerine bağımlılık yapıcı madde kavramı kullanılmıştır. Bu kavram da katılımcıların sigara gibi bağımlılık yapıcı maddelere de ‘bir kereden bir şey olmaz diyerek bağımlılık yapıcı madde kullanabilirim’ şeklinde yanıtladıkları için öz yeterlik düzeylerinin düşük çıktığı düşünülmektedir.

Aynı zamanda diğer çalışma gruplarına madde ile tanışmış öğrencilerin de dâhil edilmesi araştırma sonucunu etkilemektedir.

ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir. Araştırmada, ‘Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmada Öz Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi’ amaçlanmıştır. Bu bağlamda katılımcılara farklı değişkenlerden oluşan ‘Sosyo Demografik Form’ ve ‘Madde Bağımlılığından Korunmada Öz Yeterlik Ölçeği’ uygulanarak çeşitli veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde ulaşılan bulgular ile belirtilen araştırmanın amacı ve alt problemlere yanıt aranmıştır. Sonuç olarak araştırmada;

Gerçekleştirilen çalışmanın bulguları ile literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeylerini kapsayacak diğer çalışmalarla yakın sonuçlara ulaşılmıştır. Bu anlamda gerçekleştirilen ‘Madde Bağımlılığından Korunmada Öz Yeterlik’ çalışması farklı ölçme araçları ile de desteklenerek literatüre katkı sağlanabilir.

Cinsiyet değişkenine bağlı olarak, madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeyi incelemesinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu noktada cinsiyet değişkeni göz önünde bulundurularak öz yeterlik geliştirme çalışmaları yapılabilir.

Yaş/ sınıf derecesi değişkenine bağlı olarak; madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Sınıf dereceleri arasındaki öz yeterlik düzeylerinin farklı olmasının sebeplerine yönelik çalışmalar yapılarak, bu alanda literatüre katkı sağlanabilir.

Anne ve babanın birlikte yaşama durumu incelendiğinde istatistiksel anlamlılığa çok yakın bulunmuştur. Ailede psikiyatrik hastalık olma durumu değişkenine bakıldığında, madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ailesinden ayrı yaşayan ve ailesinde hastalık bulunan öğrenciler madde bağımlılığından korunma noktasında öz yeterliğe sahip değildir.

Görülmektedir ki bu olgunun geliştirilebilmesi için aile önemli bir etkidir. Aile bireylerinin de dâhil edildiği bir çalışma gerçekleştirilerek literatüre katkı sağlanabilir.

Çalışmanın kontrol sorusu olan ‘Bir kereden bir şey olmaz diyerek bağımlılık yapıcı maddeyi bir kere deneyebilirim’ sorusuna katılımcıların büyük çoğunluğu ‘son derece eminim’ yanıtını vermiştir. Tek başına bile öz yeterlik belirleme noktasında yeterli olan bu sorudan elde edilen bulgudan da anlaşıldığı üzere katılımcılar, madde bağımlılığı noktasında öz yeterliğe sahip değillerdir. Bu bağlamda şu önerileri geliştirebiliriz;

Bireyler, hakkında bilgi sahibi olmadığı bir konu hakkında öz yeterlik de geliştiremezler. Bu anlamda fiziksel ve duygusal değişim gösteren ergenlere madde bağımlılığı hakkında eğitimler düzenlenmesi önerilmektedir. Bu eğitimler neticesinde öz yeterlik düzeyinde artış gözlemlenebilir.

Aynı zamanda ergenlik döneminin en belirgin özelliklerinden biri de sosyal çevresine kendini kanıtlayabilmek için ‘risk alma’ davranışıdır. Araştırma neticesinde katılımcılarının çoğunun ‘ Bir kereden bir şey olmaz diyerek’ bağımlılık yapıcı madde kullanabileceğini belirtmeleri, gençler için büyük tehlike arz etmektedir. Çünkü zararlarını henüz bilmediği bir maddeye ilk etapta merak duymaktadırlar. Ve arkadaş çevresi içinde kabul görmek için ‘Hayır!’ diyememektedirler. Bu anlamda madde kullanımını önleyebilmek ve öz yeterlik düzeyi oluşturabilmek için çocuklara “Hayır! diyebilme becerisi” kazandırılmalıdır. Bu beceri ve kendilerini “Hayır!” diyebilme konusunda yeterli görmelerini sağlama görevi, başta ebeveynler olmak üzere eğitimcilere, kamu kurum ve kuruluşlarına ve sivil toplum örgütlerine düşmektedir.

Madde bağımlılığı toplumu tehdit eden sorunların başında gelmektedir. Ve gün geçtikçe artış göstermektedir. Oluşmuş bir hasarı telafi etmektense, hiç oluşmaması için uygun zemini hazırlamak daha doğru bir adım olacaktır. Yapılan öz yeterlik araştırmaları, bireylerin akademik başarıları, fiziksel ve duygusal davranışları yönüne yoğunlaştırılmıştır. Bu ölçek, başka ölçeklerle de geliştirilerek daha geniş bir örneklem grubunda uygulanabilir.

Çalışmanın kuramsal kısmında da değinildiği üzere, gençleri madde kullanmaya iten sebeplerin başında merak gelmektedir. İnsan bilmediği şeyi merak eder. Toplumumuzda anne-baba hatta eğitimciler olarak, gençlerin önünde tehlike oluşturan şeylerden onları koruduğumuzu düşünerek konuşmamayı tercih ederiz. Ancak yapılan araştırmalar, bireylere ailede öğrenilmeyen zararların faturasını ağır ödetmektedir. Bağımlılığın türü ne olursa olsun zemininde hep 'bilgisizlik' ve 'sevgi yoksunluğu' vardır. Bu anlamda gençlerin en çok kullandığı sosyal medya ve görsel iletişim araçları ile de ciddi çalışmalar yürütülmelidir.

Kendi benliğinin farkında olan bireyler olumsuz durumlarla karşılaştıklarında sağlıklı tutum gösterirler. Bu farkındalığı geliştirmek adına; bireylerin sosyal yönden geliştirilmesi madde kullanımı riskini ve suç oranlarının azalmasına önemli rol oynayacaktır. Bu da bağımlılık yapıcı maddelerden korunmaya yönelik önemli bir adımdır.

Madde kullanımında en kritik dönem lise dönemidir. Bu anlamda öğrencilerin bireysel, ailesel ve çevresel özellikleri göz önünde bulundurularak koruyucu/önleyici çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmaların Milli Eğitim Müdürlükleri öncülüğünde tüm kurumlarla ortak yürütülmesi ve aile- okul- çevre işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, Z. (2012). *Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi El Kitabı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı SAĞlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Bandura, A. (1977). *Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change*. *Psychological Review*.
- Bandura, A. (2012). *On the Functional Properties of Perceived Self-Efficacy Revisited*. *Journal of Management*.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8. sayı.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8.
- BATEM. (2019). *Bağımlılık Yapıcı Maddeler*. 04.05.2019 tarihinde <http://www.batem34.com/maddeler.asp> adresinden erişildi.
- Bıkmaz Hazır, F. (2004). Sınıf Öğretmenlerinin Fen Öğretiminde Öz Yeterlilik İnancı Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 161.
- Bilgel, N. (2002). Türkiye'de Sigara içme Yaygınlığı. 59-72.
- Bozkurt, O. (2015). Madde Bağımlısı Bireylerin Bağımlılık Süreçlerinde Ailenin Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s. 59.

Coşar, B., Şahin, K., Arıkan, Z., & Işık, E. (1966). Nikotin Bağımlılığı, Psikofarmakolojisi ve Bağımlılık Davranışının Bazı Psikiyatrik Bozukluklarla İlişkisi. *3P Dergisi*, 109.

Çakmak, D., Ögel, K., & Tamar, D. (1997). *Uyuşturucu Madde Kullanımının Aile Üstüne Etkisi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Çivi, S., & Şahin, K. (1991). Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Konusundaki Bilgi Tutum ve Davranışları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 49-52.

Dilbaz, N. (2014). *Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma*. Ankara: Mattek Matbaacılık.

Dilbaz, N. (2014). *Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma*. Ankara : Mattek Yayıncılık.

Eker, F. (2013). Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Psikometrik Değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* , 7-12.

EMCDDA. (2010). *Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Uluslararası Politika ve Strateji Belgesi'nin Uygulanması İçin Eylem Planı 20062012*. Ankara: T.C Başbakanlık.

Erbay, E., Oğuz, N., Yıldırım, B., & Fırat, E. (2016). Alkol ve Madde Bağımlılığı Olan Bireylerin Başa Çıkma Tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 597-609.

Erginsoy Osmanoğlu, D. (2017). Üniversite Öğrencilerinin İçme Nedenleri ve Madde Bağımlılığından Korunma Öz Yeterlik Davranışlarının Belirlenmesi ve İçme Nedenlerine Dair Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 198-222.

Görker, I. (2010). Çocuk ve Ergenlerde Alkol Kullanımı ve Alkol Bağımlılığı. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri Özel Dergisi*, 199-211.

Gövebakan, R., & Duyan, V. (2015). *Madde Bağımlılığı ve Aile*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

İçli, T. (2013). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Karataşoğlu, S. (2012). Sosyal Politika Boyutuyla Madde Bağımlılığı. *Türk İdare Dergisi*, 326.

KOM. (2003). *Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporu*. Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Yayınları.

KOM. (2004). *Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığı 2003 Yılı Raporu*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.

Konuk Şener, D., Akkuş, D., Karaca, A., & Cangür, Ş. (2018). Lise Öğrencilerinin Madde Kullanmama Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1-25.

Köknel, Ö. (1997). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köroğlu, E. (2005). *DMS-IV-TR Mental Bozuklukların Tanımsal ve Sayısal El Kitabı (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)*. (E. Köroğlu, Çev.) HYB Yayıncılık.

Köroğlu, E. (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı- DSM-V*. Ankara: HYB Yayıncılık.

Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kutlu, Y. (2011). Kadının Madde Kullanımı ve Bağımlılığı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 90-93.

MEM. (2007). *Madde Kullanımını Önlleme Klavuzu*. İstanbul: İl Milli Eğitim Müdürlüğü.

Miller, P. (2002). *Theories of Development Psychology. Gelişim Psikolojisi Kuramları*. (Z. Gültekin, Çev.) İmge Kitabevi.

Ögel, K. (2001). *Bağımlılığı Önlleme anne- baba öğretmenler için Klavuz*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2001). *İnsan Yaşam ve Bağımlılık Tartışmalar ve Gerekeçeler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2002). *Türkiye'de Madde Bağımlılığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2003). *Ergenlerde Madde Kullanımına Yaklaşım Klavuzu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2004). Alkol ve Madde Kullanım Bozukluklarında Damgalanma. *3P Dergisi*, 1-8.

Ögel, K., & Erol, B. (2005). *Çocuklarda Sigara Alkol ve Madde Bağımlılığı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Özden, S. (1992). *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı Teşhisi Tedavi ve Tedbiri*. İstanbul: Nobel Kitapevleri.

Öztürk, O. (2002). *Psikoaktif Madde Kullanımına Bağlı Bozukluklar*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Öztürk, O., & Uluşahin, A. (2018). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Öztürk, S. (2002). *Türkiye'de Ulusal Kitle İletişimi Online Veri Tabanı*.

Pendergrast, M. (1999). *The History of Coffee and How It Transformed Our World*. Basic Books.

Şentürk, Ş. (2001). *Coffee Pleasures Hidden In a Bean*. İstanbul: Yapı kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

TADOC. (2006). *Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlar Akademisi Raporu*. Ankara: KOM Daire Başkanlığı Yayınları.

Tamar, D., Ögel, K., & Çakmak, D. (1997, 2 15). Ergenlik Döneminde Madde Kullanımı- Ergenlikte Ruhsal Sorunlara Yaklaşım. *Ege Psikiyatri Süreli Yayınları Dergisi*.

- Tarhan, N., & Nurmedov, S. (2011). *Bağımlılık*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N., & Nurmedov, S. (2018). *Bağımlılık Sanal veya Gerçek Bağımlılıkla Başa Çıkma*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- TBM. (2015). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı- YEŞİLAY- Yetişkin Kitabı/Uyuşturucu Özgürlüğün Sonu*. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- TBMM. (2008). *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan "Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- TCK-CMK. (2016). *Anayasa TCK-CMK ve İnfaz Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thanki, D., & Frederick, B. (2016). *Social Media and Drug Markets*.
- TUBİM. (2012). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.
- TUBİM, & RTÜK. (2011). *Madde ve Madde kullanımı ile Mücadelede Görsel ve İşitsel Medyanın Rolü*. Ankara.
- Tuncer, C., Beyazyürek, M., & Karamustafaoğlu, O. (1998). Uyuşturucu Madde Bağımlılığında Demografik Özellikler. *24. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, (s. 802-805). Ankara.

- Uzbay, İ. T. (2015). *Madde Bağımlılığı Tüm Boyutlarıyla Bağımlılık ve Bağımlılık Yapan Maddeler*. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.
- Uzbay, T., & Yüksel, N. (2003). *Madde Kötüye Kullanımı ve Bağımlılığı*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.
- Uzun, S., & Kelleci, M. (2018). Lise Öğrencilerinde Madde Bağımlılığı: Madde Bağımlılığından Korunma Konusundaki Öz Yeterlikleri ve İlişkili Faktörler. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 356-363.
- Ünal, M. (1990). Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 80.
- Yardımcı, N., Emirhan, A., Pınarcı, M., Ayhan, D., & Budak, T. (2007). *Madde ve Madde Kullanımında Görsel ve İşitsel Medyanın Rolü*. Ankara: RTÜK-EGM.
- Yıldırım, İ. (1997). Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 147-155.
- Yıldız, M. (2017). Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmaya İlişkin Öz Yeterliğinin İncelenmesi. *International Journal of Education Science and Technology*, 70-77.

EKLER

EK-1: ANKET/ARAŞTIRMA ÇALIŞMA ONAYI

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.7077193
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

08/04/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Üsküdar Üniversitesinin 27.12.2018 tarihli ve 6521 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 05.04.2019 tarihli tutanağı.

Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Hacer Merve MEYDANCI'nın "**Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi**" konulu tezi kapsamında, ilimiz Esenyurt ilçesinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilere; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
08/04/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meh.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 7a8e-1dea-35bd-835c-a41e kodu ile teyit edilebilir.

EK-2: SOSYO DEMOGRAFİK VERİ FORMU

Evrak Tarih ve Sayısı: 27/12/2018-E.6521

SOSYO-DEMOGRAFİK FORM

Sevgili Öğrenci,	
Bu anket, Üsküdar Üniversitesi, Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsünde, "Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans çalışması kapsamında kullanılacaktır. Katılım gönüllülük esasına dayanmakta olup veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Hiçbir şekilde kişisel kimlik bilgileri içermeyip sonuçlar anonim olarak değerlendirilecektir.	
Zaman ayırdığınız ve katıldığınız için teşekkür ederiz.	
Hâcer Merve MEYDANCI (Yüksek Lisans Öğrencisi)	Yrd. Doç. Dr. Alptekin ÇETİN (Tez Danışmanı)
Cinsiyetiniz nedir?	☐ Kız ☐ Erkek
Kaç yaşındasınız?	☐ 14 ☐ 15 ☐ 16 ☐ 17 ☐ 18
Kaçıncı sınıfa gidiyorsunuz?	☐ 9. Sınıf ☐ 10. Sınıf ☐ 11. Sınıf ☐ 12. Sınıf
Babanız sağ mı?	☐ Evet ☐ Hayır
Anneniz sağ mı?	☐ Evet ☐ Hayır
Anne babanız birlikte mi yaşıyorlar?	☐ Evet ☐ Hayır
Kimlerle yaşıyorsunuz?	☐ Ailem ile ☐ Akrabalarım ile ☐ Arkadaşlarım ile ☐ Sosyal Kurumda/Yurtta ☐ Yalnız
Kaç kardeşiniz var?	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ve daha fazla

Herhangi bir sağlık probleminiz var mı?	☐ Evet(Belirtiniz.) ☐ Hayır
Ailenizde herhangi bir sağlık problemi olan hasta var mı?	☐ Evet(Belirtiniz.) ☐ Hayır
Ailenizde herhangi biri psikiyatrik hastalık geçirdi mi?	☐ Evet(Belirtiniz.) ☐ Hayır
Babanızın öğrenim durumu nedir?	☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ Okuma yazma biliyor ☐ İlkokul mezunuz ☐ Ortaokul mezunuz ☐ Lise mezunuz ☐ Üniversite mezunuz ☐ Yüksek Lisans mezunu ☐ Diğer(Belirtiniz.)
Annenizin öğrenim durumu nedir?	☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ Okuma yazma biliyor ☐ İlkokul mezunuz ☐ Ortaokul mezunuz ☐ Lise mezunuz ☐ Üniversite mezunuz ☐ Yüksek Lisans mezunu ☐ Diğer(Belirtiniz.)
Ailenizin aylık geliri nedir?	☐ 1000 TL ve aşağısı ☐ 1001-1700 TL ☐ 1701-2600 TL ☐ 2601-3500 TL ☐ 3500 TL ve üzeri

EK-3: MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADA ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ

MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMADA ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıda bağımlılık yapıcı maddelere karşı kendinize güven derecenizi işaretleyeceğiniz bir dizi soru yer almaktadır. Lütfen uygun olanı (X) ile işaretleyiniz.

Madde No		Hiç emin değilim	Çok az eminim	Orta derecede eminim	Çokça eminim	Son derece eminim
1	Arkadaşıma herhangi bir bağımlılık yapıcı madde kullanıp kullanmadıklarını sorabilirim.					
2	Arkadaşlarımla bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmamaları konusunda konuşabilirim.					
3	Her türlü bağımlılık yapıcı madde kullanma teklifine "hayır" diyebilirim.					
4	"Bir kereden bir şey olmaz" diyerek bağımlılık yapıcı bir madde deneyebilirim.					
5	Gittiğimde ortamda bağımlılık yapıcı madde kullanılacağını bildiğim ve arkadaş grubumun olacağı bir yere katılmayacağımı söyleyebilirim.					
6	Yakın arkadaşım bağımlılık yapıcı madde kullanma konusunda ısrar etse de kullanmak istemediğimi söyleyebilirim.					
7	Tanıdığım kişiler bağımlılık yapıcı madde kullanmam konusunda ısrar ettiğinde onlarla iletişimimi kesebilirim.					
8	Küçük düşme pahasına da olsa bağımlılık yapıcı madde kullanılan bir ortamı terk edebilirim.					
9	Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir arkadaşımın iyiliği için ona yardım edebilecek kişilere bunu iletebilirim.					
10	18 yaşına kadar yasal olan bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmayacağıma inanıyorum.					
11	Hayatım boyunca asla bağımlılık yapıcı madde kullanmayacağıma inanıyorum.					
12	Bağımlılık yapıcı madde ile ilgili konularda gerektiğinde babamla konuşabilirim.					
13	Bağımlılık yapıcı madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde annemle konuşabilirim.					
14	Bağımlılık yapıcı madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde öğretmenlerimle konuşabilirim.					
15	Bağımlılık yapıcı madde kullanan bir arkadaşımın bağımlılıktan kurtulması için rehberlik servisine gitmesi konusunda konuşabilirim.					
16	Hiç tanımadığım biri bana bağımlılık yapıcı olduğunu tahmin ettiğim bir madde teklif ettiğinde hayır					

	diyebilirim.						
17	30 gün veya daha az süredir tanıdığım biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
18	Güvendiğim biri bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
19	Daha yakından tanımak istediğim biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
20	Daha önce yakın arkadaş olduğum biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
21	Etkilemek istediğim biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
22	Benden yaşça büyük ve baskıcı (korktuğum) biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
23	Birlikte takıldığım, iyi arkadaşım olan biri bana bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						
24	Saygı duyduğum, idolüm olan biri bağımlılık yapıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.						

EK-4: BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ BİLGİLENDİRME FORMU

Evrak Tarih ve Sayısı: 27/12/2018-E.6521

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU (BGOF)

CALISMANIN ADI: Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi

Aşağıda bilgileri yer almakta olan bir araştırma çalışmasına katılmayı istenmektedir. Çalışmaya katılıp katılmama kararı tamamen size aittir. Katılmak isteyip istemediğinize karar vermeden önce araştırmanın neden yapıldığını, bilgilerinizin nasıl kullanılacağını, çalışmanın neleri içerdiğini, olası yararları ve risklerini ya da rahatsızlık verebilecek yönlerini anlamanız önemlidir. Lütfen aşağıdaki bilgileri dikkatlice okumak için zaman ayırınız. Eğer çalışmaya katılma kararı verirsiniz, Çalışmaya Katılma Onayı Formu'nu imzalayınız. Çalışmadan herhangi bir zamanda ayrılımda özgürsünüz. Çalışmaya katıldığınız için size herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Araştırmada kullanılacak tüm malzemeler ve yapılabilecek tüm harcamalar araştırmacı tarafından karşılanacaktır.

CALISMANIN KONUSU VE AMACI:

Bu çalışmada, Ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik düzeylerinin sosyo-demografik farklılıklara göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

CALISMA İSLEMLERİ:

Bu çalışmaya katıldığınız takdirde size iki adet form verilecektir. Bu formlar çalışmacılar tarafından hazırlanmıştır. Formların ilkinde sizin sosyo demografik verilerinizle ilgili sorular bulunmaktadır. Diğer formda ise madde bağımlılığından korunmada öz yeterliğe ilişkin sorular bulunmaktadır. Sizden tüm formları eksiksiz bir şekilde doldurmanız beklenmektedir.

CALISMAYA KATILMAMIN OLASI YARARLARI NELERDİR?

Çalışmaya katılmayı durumunda, bahsi geçen konuyla ilgili destek sağlayarak alanda yapılan çalışmalara veri eklenemize yardımcı olacaksınız. Aynı zamanda, çağımızın büyük problemi olan madde bağımlılığı hakkında öz yeterlik durumunuzu fark ederek, konuyla alakalı farkındalık ve bilgi düzeyiniz artacaktır. Böylece çağımızın problemi olan 'Madde Bağımlılığı ile Mücadele'ye toplumsal anlamda katkı sağlamış olacaksınız.

KİŞİSEL BİLGİLERİM NASIL KULLANILACAK?

İsim, soy isim veya şahsınızı deşifre edecek herhangi bir bilgi kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır.

SORU VE PROBLEMLER İÇİN BASVURULACAK KİŞİLER:

1. Hacer Merve MEYDANCI (mrvmeydnc@gmail.com)

EK-5: VELİ ONAM FORMU

VELİ ONAM FORMU

ÇALIŞMANIN ADI: Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığından Korunmada Öz-Yeterliklerinin İncelenmesi

Sayın Veli;

Bu çalışma, ortaöğretim öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmada öz-yeterliklerinin incelenmesi amacıyla yürütülecektir.

Bu çalışmaya katılmasına izin verdiğiniz takdirde çocuğunuza, doldurması gereken iki adet form verilecektir. Bu formlardan biri bazı demografik verilerinizle ilgili soruları içermektedir. Diğer form ise öğrencinin madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik seviyesine yönelik soruları içermektedir. Çalışmaya katılması halinde çocuğunuzun tüm formları eksiksiz doldurması beklenmektedir.

Çocuğunuzun çalışmaya katılması durumunda, literatüre bu konu hakkında destek sağlayarak veri eklememize yardımcı olacaktır.

İsim, soy isim ve benzeri şahsınıza yönelik kişisel hiçbir bilgi kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır.

Yukarıdaki bilgileri okudum.

Evet, izin veriyorum.

Hayır, izin vermiyorum.

Tarih:

İmza:

ŞSN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Hacer Merve MEYDANCI

02.03.1990/ İSTANBUL

Eğitim Durumu:

2016-2019: Üsküdar Üniversitesi Bağımlılık ve Adli Bilimler Enstitüsü- Adli Bilimler Anabilim Dalı, Suç Önleme ve Analizi Bilim Dalı, Yüksek Lisans

2012-2013: Okan Üniversitesi- Pedagojik Formasyon

2008-2012: İnönü Üniversitesi- İlahiyat Fakültesi, Lisans

2004-2008: Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi

Yabancı Diller ve Düzeyleri:

İngilizce: Advanced

Arapça: İleri Seviye

İş Deneyimi:

2013-Hâlen: M.E.B., Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

2012-2013: Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi- Staj

İletişim:

mrvmaydnc@gmail.com